
МОГУЋНОСТИ ЗА ПРОМЕНУ ПОЛИТИКЕ У ВИШЕСТРАНАЧКОМ СИСТЕМУ

УДК 321.01:329]:303.725

Оригинални научни рад

Ђорђе Трикош, Либек, Београд

Сажетак

Политичке институције вишестраначког система у одређеној мери сужавају могућност политичке промене. То је генерални закључак теорије вето играча Џорџа Цебелиса – што је већи број вето играча у игри и што је већа њихова узајамна удаљеност, то је и стабилност политике већа. Ипак, та структурално условљена непромењивост политике може да се пренебегне уколико на стратешку интеракцију вето играча делују специфични социоекономски чиниоци. У овом раду се разматрају модалитети политичких промена у вишестраначком систему које могу да настану услед оних егзогених и ендогених стимулуса које теорија вето играча не обрађује. У различитим политичким констелацијама – минималној коалицији, проширеној коалицији или мањинској влади – рационални политички актери могу да се ослане на специфичне егзогене факторе, као што је подршка јавности, или на карактеристичне институционалне предности, попут контроле дневног реда или средишње позиције, како би развили и реализовали стратегије политичке промене. Вето играчи се, такође, могу ослањати на одређене економске последице институционалног дизајна, као и могућности укључивања екстерних вето играча у игру, као на чиниоце који могу олакшати политичку промену. Ипак, главни закључак овог рада је да централна позиционираност вето играча представља кључну детерминанту политичке промене. И остали фактори утичу на иницирање или посредовање у политичкој промени, али у само ретким случајевима средишња позиција не представља њену кључну детерминанту.

Кључне речи: промена политике, стратешка интеракција, рационалност, подршка јавности, централна позиција

Увод

У овом раду ћемо испитати могућа решења за проблем са којим се суочава влада у вишестраначком систему, а који се огледа у тешкоћи одступања од актуелне јавне политике. Најпре ћемо се осврнути на теорију вето играча (*veto players theory*) Џорџа Цебелиса (*George Tsebelis*), како бисмо изложили институционалне узроке те потешкоће, а након тога ћемо представити неколико моделских решења тог проблема, која се заснивају на стратешкој интеракцији између вето играча.

Теорија вето играча је једна од најзначајнијих теорија из области *институционализма рационалног избора*. Њен примаран закључак јесте да јавне политике у вишестраначком систему теже замрзавању у већ постојећим, актуелним или од претходне владе наслеђеним облицима. Ипак, Цебелис напомиње да до промене политике *може* доћи под дејством дужине мандата актуелне владе и идеолошке разлике актуелне владе у односу на претходну. Међутим, иако препознаје *услове* под којима може доћи до промене јавне политике, Цебелис не објашњава *начин* на који се долази до саме промене. Он само на основу генералног модела и пратеће компаративне анализе констатује да промена политике једне владе у односу на политику претходне владе корелира са смањењем идеолошке дистанце између коалиционих партнера који је чине, као и да промена позитивно корелира са дужином преосталог времена мандата.

Цебелисова теорија вето играча је важна као основа за извођење објашњења о условима за политичку промену, али није довољна за демонстрирање модалитетā саме промене. Да бисмо испитали могуће начине за превазилажење политичког статуса кво, и објаснили њихову суштину, морамо одговорити на следеће питање: *како* у условима које је Цебелис назвао нужним, али не и довољним за промену, долази до промене политике? У покушају да одговоримо на та питања користимо се логиком и налазима *институционализма рационалног избора (rational choice approach)* и *теорије покрета (theory of moves)* – теорије која подразумева примену инструмената рационалног избора на стратешку интеракцију политичких актера. Конструисаћемо затим два генерална модела промене јавне политике у вишестраначком систему, представити низ појавних облика сваког од два модела,

и тако показати на који начин стратешко понашање политичких странака – у садејству са институционалним параметрима које је дефинисао Цебелис – може довести до промене владине политике.

Рад ће бити подељен у две целине. У првом делу рада ћемо изложити Цебелисову теорију вето играча, како бисмо се упознали са *институционалним ограничењима* за промену јавне политике. Присуство већег броја политичких странака, тврди Цебелис, као и већа идеолошка дистанца између коалиционих партнера, представљају факторе који отежавају промену владине политике. Те Цебелисове претпоставке ћемо изложити у оригиналној аргументацији, уз помоћ еуклидовског просторног модела, а након тога ћемо објаснити како поменути фактори утичу на усвајање значајних закона, на дефицит или промене у структури буџета – на све оно што чини формални оквир политичких промена.

У другом делу рада ћемо најпре изнети теоријско оправдање за излагање из оквира Цебелисове теорије вето играча – уз напомену да ће све импликације те теорије остати релевантне и у наставку рада – затим дефинисати параметре за моделовање политичких промена који ће нам омогућити да моделе представимо на што јаснији и пластичнији начин, и напослетку изложити два генерална модела промена јавне политике у вишестраначком систему: *модел 'меке' промене* и *модел 'тврде' промене*. Први модел обухвата промене које настају под утицајем снажне политичке подршке стожерној странци владе, а други модел вежемо за оне промене које могу да настану када политичка подршка изостаје.

Циљ овог рада неће бити да демонстрира механику политичких промена на такав начин да буду укључени и представљени *сви* могући модалитети промене, јер би то био преамбициозан задатак с обзиром на варијабилност параметара који на промену утичу, као и број њихових комбинација. Амбиција овог рада јесте да мапира *идеалне типове* промена политике у вишестраначком систему – типове промена који имају препознатљиву динамику и који нам помажу да разумемо *главне* детерминанте тих промена. У том смислу ће представљање два горе поменута генерална модела за сврху имати идентификовање основних покретача промене, што је од највећег значаја за разумевање проблематике којом се бавимо.

Теорија вето играча

Два фактора пресудно утичу на усвајање јавних политика у свим политичким системима: *преференције* политичких актера и *институције* које чине оквир у којем политички актери делују. С обзиром да је саме преференције политичких актера тешко разумети независно од институционалног оквира у којем делују,¹ најпре би требало да се позабавимо институционалним условима у којима се преференције формирају и остварују.

Те услове је по нашем суду врло убедљиво илустровао Џорџ Цебелис у својој књизи *Veto играчи: како функционишу политичке институције* (*Veto Players: How Political Institutions Work*). Цебелис политичком процесу приступа тако што потенцијалне промене јавне политике у узрочном смислу везује за одређене институционалне услове. Да би дошло до промене у политици, односно искорачења из статуса кво, потребно је да дође до сагласности између политичких актера који учествују у процесу одлучивања. Споразум је нужност коју намећу саме институције, које се у ефективном смислу преводе у скуп *вето играча* – политичких актера од којих зависи споразум о промени статуса кво.

Уставни инжењеринг утиче на то који актери ће постати вето играчи,² као и на то која од грана власти односи превагу у иницирању и спровођењу политичке промене. У парламентарном систему је учешће у влади, сматра Цебелис, довољан услов за уважавање неког политичког актера као вето играча, јер „учешће у

1 Људи могу имати најразличитије *жеље*, односно преференције, али оно што могу да остваре детерминисано је *могућностима* које су им на располагању. Постоје добри разлози за „разумевање могућности као фундаменталнијих од преференција. Могућности и жеље заједно чине проксимативни узрок делања, али у наредном кораку само се могућности рачунају, с обзиром да утичу на формирање самих жеља“ (Елстер, 2007, 175). Политичке институције, отуда, чине фактор који детерминише сет могућности у политичком делању и на тај начин утичу како на ограничавање, тако и на формирање преференција.

2 Цебелис разликује *институционалне* (предвиђени су самим уставом) и *партијске* вето играчима, пошто су ови други „настали током политичке игре у оквиру институционалних вето играча“ (Tsebelis, 2002, 79). Сваки вето играч „који испоручује ‘узми или остави’ захтеве осталим вето играчима има суштинску контролу над политиком којом се замењује статус кво“ (Tsebelis, 2002, 2).

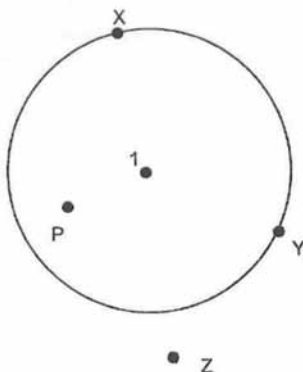
власти гарантује партији право да ветира закон и да изазове кризу владе уколико то жели“ (Tsebelis, 2002, 87). Ипак, у вишестраначком систему се контрола већине у парламенту – као нужан услов оспостајања и функционисања владе – не обезбеђује нужно уз помоћ сагласности самих учесника у власти, већ понекад и уз помоћ гараната власти изван саме владе.³ Једном кад се сагласност коалиционих партнера постигне – односно, када се успостави владајућа већина у парламенту – центар одлучивања се измешта из парламента у владу, будући да се законодавна доминација владе у односу на скупштину заснива пре свега на специфичном институционалном преимућству, посебног значајном за развијање модела политичке промене, а то је *контрола дневног реда*.⁴ Неки други извор владине моћи у парламентарном систему тичу се њене моћи да веже гласање о конкретном закону у скупштини за гласање

3 И странке које нису чланови владајуће коалиције – а који пружају неопходну подршку владајућој странци или коалицији – могу да буду вето играчи (што је чест случај са мањинским владама). Са друге стране, могуће су и такве ситуације у којима учешће у владајућој коалицији не мора бити потврда и вето моћи (проширене коалиције са доминантном странком). Оба случаја ћемо изложити приликом излагања модела политичке промене.

4 Цебелисов модел претпоставља да у парламентарном систему дневни ред одређује влада *као целина*, и то не само због тога што премијер поседује извесну моћ, већ и зато што је влада настала на основу преговора о њеном програму. Са друге стране, Лавер и Шепсл сматрају да министри у влади ти који обликују рад владе као колективног органа. Они своју целокупну политичку анализу заснивају на тези о владавини департмана у вишестраначким системима (*departmentalism*), то јест, на претпоставци да политичка позиција владе зависи од тога на који начин су прерасподељени министарски ресори између партнера у владајућој коалицији. Министарска дискреција, како они тврде, проистиче из моћи министра да утиче на владин дневни ред, што је само по себи изузетно моћно оружје (Laver, Shepsle, 1996, 32–33). Међутим Цебелис констатује да једном усвојен *програ*м владе тешко може да се накнадно мења од стране ресорних министара. Исто тако, на заседањима владе се расправљају предлози ресорних министара и увек постоји могућност да се предупреди њихово аутономно деловање. Још једна потврда тога да влада као целина контролише дневни ред јесте емпиријска потврда да промена министра у влади без промене странака које је чине не доводи нужно до промене политике у датом министарству. Владе улажу доста у то да процес доношења закона тече глатко, што је конзистентно са претпоставком да влада као целина контролише дневни ред (Tsebelis, 2002, 107–109). Но, будући да се Лавер-Шепсл теорија о департаментализму заснива на претпоставци да министри поменути дискрецију користе за рачун својих странака, те да „политичке партије можемо да третирамо као да су унитарни играчи (*unitary actors*)“ (Laver, Shepsle, 1996, 25), наша анализа неће бити значајно погођена овим теоријским разликама.

о поверењу читавој влади,⁵ те извесних правилностима процеса формирања владајуће коалиције.⁶ У таквим институционалним условима претпоставља се да влада има пуну моћ над парламентом, независно од тога да ли је чини минимална коалиција, проширена коалиција или мањинска влада (Tsebelis, 2002, 87).

Вето играчи, стога, представљају прву, фундаменталну категорију у Цебелисовој теорији. Ипак, он ту категорију везује за *стабилност политике (policy stability)*,⁷ која уједно представља другу најважнију категорију, односно концепт у оквиру његове теорије. Везу између наведене две фундаменталне категорије – између вето играћа и стабилности политике – Цебелис заснива на једноставном, еуклидовском просторном моделу (*Euclidean spatial model*).

Слика 1.1. Кружне криве индиферентности вето играча

- 5 У неким парламентарним системима тај механизам садржи и захтев о *конструктивном изгласавању неповерења (constructive vote of no confidence)*, који подразумева да парламентарна већина уз глас о неповерењу актуелној влади мора да истовремено приложи и супститут, нову владајућу гарнитuru (*investiture vote*). Видети у: (Laver, Shepsle, 1996, 56).
- 6 Уколико лидери странака, рецимо, након преговора о формирању коалиције заузму и министарске позиције у самој влади, посланицима у скупштини ће бити јако тешко да начине било какву промену, пошто су партијски лидери већ постигли одговарајући споразум. Снага договора о односу моћи у владајућој коалицији претеже у односу на способности посланика да ограниче владину политику.
- 7 'Policy stability' смо превели као 'стабилност политике', а не 'политичка стабилност', зато што у овдашњој политиколошкој литератури потоњи термин има другу конотацију. У даљем тексту ће термин 'стабилност политике' да означава релативну непромењивост важећих јавних политика – односиће се на тешкоћу усвајања нових јавних политика.

На слици 1.1. идеална позиција вето играча представљена је тачком 1 и изражава се дводимензионалним приказом⁸ његових преференција у погледу опсега владиног издвајања за две различите области (рецимо, образовање с једне, и безбедност с друге стране).⁹ На тај начин Цебелис долази до универзалног просторног концепта: вето играча представља тачком (A), а статус кво другом тачком (SQ); вето играч A у односу на статус кво преферира било шта унутар круга (A, ASQ). На основу те претпоставке се концепту придодују још две просторне компоненте: једна се представља такозваним *победничким пољем* (*winset of the status quo* – $W(SQ)$) – које обухвата скуп тачака које изражавају *могуће* промене постојеће политике,¹⁰ а други *језгро* (*core*) – пољем тачака (односно политика) које не могу бити замењене другим политикама (*empty winset* – \emptyset), то јест, пољем састављеним од политика које не могу бити побеђене уколико је одлука донешена једногласно.¹¹

Објаснимо то уз помоћ слике 1.2. У пресеку кривих индиферентности вето играча A , B и C налази се победничко поље и оно је на слици означено осенченом површином. Уколико би, пак, статус кво био представљен тачком SQ_2 , која се налази унутар троугла ABC , односно унутар Парето поља, не би могло да дође до усвајања нове политике – сваки покушај усвајања нове политике подразумевао би довођење једног од вето играча у мање повољну ситуацију од постојеће, односно $W(SQ_2) = \emptyset$.

Суженост победничког поља и ширину поља сагласности Цебелис узима као индикаторе стабилности политике, јер – под

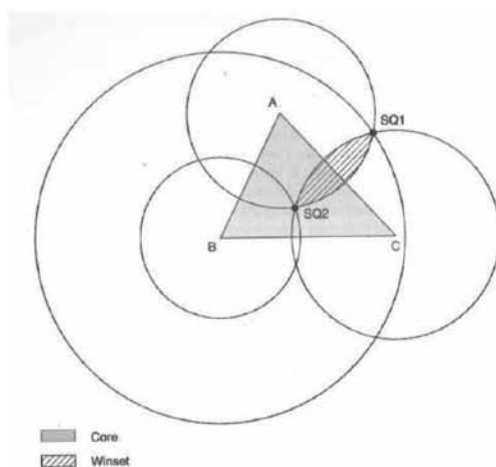
8 Дводимензионални и мултидимензионални просторни модели у политичкој науци су се развили као екстензије једнодимензионалних модела, које су развијали Хотелинг (*Hotelling*), Блек (*Black*) и Даунс (*Downs*) (Shepsle 2010, 108).

9 Изражавајући се у просторним категоријама, Цебелис претпоставља „да сваки појединачни вето играч има кружне криве индиферентности (*circular indifference curves*), тј. да је индиферентан између оних алтернатива које су једнако удаљене од његове идеалне позиције“ (Tsebelis, 2002, 20). Примедбе у вези са таквим концептом везују се за могућност да вето играч буде заинтересован за улагање у само једну од наведених области или да његове преференције у погледу две области буду различитог интензитета. Ипак, Цебелис напомиње да је основна детерминанта његове теорије број вето играча, те да она може да се демонстрира независно од облика криве индиферентности.

10 Победничко поље споразума између вето играча утврђује се описивањем кружница из сваке од тачака које представљају идеалне позиције самих вето играча тако да свака кружница пролази кроз тачку која означава статус кво.

11 Изражено у категоријама доношења одлука, *језгро сагласности* (*unanimity core*; алтернативни назив је *Парето поље* [*Pareto set*]).

претпоставком да вето играчи не мењају своје позиције, те да су симетрични¹² – са сваким додавањем новог вето играча тај простор постаје ужи. У томе се огледа оно што Цебелис назива *бројчаним стандардом (numerical criterion)* – мала површина победничког поља статуса кво искључује могућност крупних политичких промена (Tsebelis, 2002, 21–22).¹³ Када, пак, вето играчи мењају своје позиције, до повећања стабилности јавне политике долази онда када се увећава удаљеност (*distance*) између њих, независно од позиције статуса кво, па чак и самог броја вето играча: победничко поље статуса кво се скупља, а језгро сагласности проширује.

Слика 1.2. Победничко поље и језгро у систему са три вето играча

Генерални налаз Цебелисовог теоријског истраживања је следећи: „што више вето играча и(ли) што удаљенији вето играчи, теже је одступити од статуса кво“ (Tsebelis, 2002, 205).

Просторни модел Џорџа Цебелиса нас упућује на две важне претпоставке. Прво, сви вето играчи морају да се узму у обзир. (У неким земљама, рецимо, бирократија, војска, или нека интересна група, могу чинити вето играче; у вето играче треба

12 Вето играчи су симетрични онда када ниједан од њих не поседује институционалну предност постављања дневног реда (*the advantage of the agenda setter*). Касније, приликом излагања модела промене, детаљније ћемо објаснити како се у стратешкој интеракцији материјализује предност постављања дневног реда.

13 Постоје ситуације када додатни вето играч не прави већу разлику. Приликом излагања модела промене представићемо неке примере.

убројати и стране факторе, попут ММФ-а¹⁴.) Друго, идеална позиција сваког вето играча мора бити позната свим осталим вето играчима, баш као и самом посматрачу.

Цебелис је исправност свог просторног модела тестирао мерењем стабилности политике на основу броја усвојених значајних закона (*significant law*). Утврдио је да број значајних закона *расте* када је удаљеност унутар коалиције мала, а *опада* када је удаљеност већа удаљеност јесте довољан, али не и нужан услов за доношење нових закона: „велика удаљеност ће спречити доношење нових закона, али мала удаљеност не гарантује њихово усвајање“ (Tsebelis, 2002, 172).

Свој модел Цебелис је тестирао и упоредном анализом макроекономских исхода, попут композиција буџета, буџетских дефицита и инфлације, у различитим државама. Широко распрострањеној тези према којој је високи дефицит искључиво последица трагедије колективног добра, Цебелис супроставља тезу о инерцији (*inertia*): „више партнера у влади ће теже да стабилизују или промене (умање) ниво дефицита“ (Tsebelis, 2002, 188). Према приступу заснованом на инерцији (*policy inertia approach*) бројност вето играча одлаже промену политике *независно* од тога да ли је дефицит висок или низак, док приступ заснован на трагедији колективног добра полази од тога да већи број вето играча доводи *искључиво* до *веће* јавне потрошње. Инерција подразумева то да је тешко доћи до промене *као такве*, а од услова у којима се посматра политичка игра зависиће и конкретни исходи: у земљама са високим дефицитом неће доћи до *смањења*, у земљама са ниским дефицитом неће доћи до *повећања* дефицита.

Пошто је Цебелис у својој студији утврдио да колективни вето играчи (странка, скупштина, скупштински одбор и др.) одражавају понашање индивидуалних вето играча (независно од начина на које се политичке одлуке доносе, да ли простом, да ли квалификованом већином), модел заснован на индивидуалним вето играчима ћемо у наставку третирати као оквир за испитивање могућности промене политике.

14 Видећемо у другом делу рада и то како страни фактор може да буде чист супститут за вето играча у унутрашњој политици. На експликацији тог случаја ћемо илустровати читав један моделитет политичке промене.

Модел политичке промене у вишестраначком систему

Излагању Цебелисове теорије вето играча смо приступили у циљу разумевања *системских узрока инертности* политике у вишестраначком систему, али и у циљу утврђивања *системских предуслова за промену* политике у његовим оквирима. Било је неопходно да у првом реду уочимо институционална *ограничења* са којима се суочавају партијски вето играчи у тежњи да наметну нову политику, да бисмо најзад могли да препознамо *могућности* за промену политике у оквиру система.

Цебелис је, подсетимо се, дошао до закључка да постојање „великог броја вето играча са израженом идеолошком дистанцом води усвајању тек инкременталних закона“. То значи да влада у вишестраначком систему није у стању да лако промени смер јавних политика јер израженија *идеолошка дистанца* између странака који чине владајућу већину, као и *већи број потребних пристанака на промену*, отежавају усвајање нове политике. Када дође до егзогеног шока, тврди Цебелис, влада „не може да изађе на крај са ситуацијом и не може да усвоји неопходне политике“ (Tsebelis, 2002, 185).

У овом делу рада ћемо приступити изради модела за превазилажење статуса кво у вишестраначком систему. Најпре ћемо испитати методолошку основаност таквог подухвата, а онда ћемо – подразумевајући рационалност партијских вето играча – развити низ модела политичке промене које можемо сматрати изгледним у датом системском окружењу. То значи да ћемо се у овом раду бавити искључиво *ендогеним* политичким променама, односно, понуђени модели неће укључивати оне промене које би биле узроковане кршењем процедура парламентарне демократије.

1. Теоријска надградња Цебелисовог модела

Основно полазиште новог институционализма у политичкој науци јесте да су политичари „макар у имплицитном смислу рационални доносиоци одлука“. Они „у свакој прилици која захтева стратешко одлучивање праве *cost-benefit* анализе како би остварили своје основне циљеве“ (Laver, Shepsle, 1996,

21), руководе се инструменталном рационалношћу (instrumental rationality).¹⁵

Политичке институције, међутим, представљају *ограничење* максимизацији интереса у политици. Оне на различите начине, независно од типа политичког система, спречавају или усмеравају одлуке рационалних делатника, сужавајући тако маневарски простор за превазилажења статуса кво. Политичке институције представљају извор политичке стабилности, која с једне стране утиче на формирање или промену политичких преференција, а са друге стране производи читав низ институционалних последица.¹⁶ Тек са изучавањем политичких институција као таквих, изучавањем њихових ограничавајућих својстава, сматра Цебелис, можемо доћи до сазнања о томе како политика заиста функционише.

Ипак, та Цебелисова теза, иако значајна и тачна, не може бити довољна и за остваривање циљева овог рада па је потребно објаснити у којој мери наша аргументација – мада у складу са теоријом вето играча – пробија њене оквире, односно, у којој је мери то пробијање основано, то јест, научно утемељено.

Цебелисово инсистирање на јавној политици (*policy*) као предмету анализе у политичкој науци *јесте* ваљана основа за конструисање модела политичких промена у вишестраначком систему,¹⁷ међутим, она нам не пружа довољно аналитичких

15 Те анализе нису економске у ужем смислу, јер „нема ничег дистинктно економског у рационалном избору као таквом“. Човека треба разумети као комплексно биће, које „дела у једнакој мери у и складу са преференцијама и уверењима“ (Shepsle, 2010, 13). У том светлу Мизесова (*Mises*) констатација о неоснованости употребе кованице 'рационалан избор' добија на пуном значају: „Људско је делање у сваком датом случају рационално. Термин 'рационално делање' је отуда плеоназмичан и као такав мора бити одбачен“ (Mises, 1998, 18).

16 Немогућност да се промени статус кво у парламентарном систему, на пример, може да доведе до резигнираности бирача (или страначког кадра), до промене политичких преференција, а следствено томе и до промене гарнитуре странака у влади (у председничком систему се често дешава да доведе и до војног удара). С друге стране, немогућност промене може довести до појачаног значаја бирократије и судске власти, што је чист институционални исход (Tsebelis, 2009, 3).

17 Цебелис не улази нити у то *зашто* су вето играчима циљани исходи појединачних јавних политика важни, нити у то *како* ће они да постигну циљане исходе (што је заправо предмет овог рада). Оно што је по његовом суду важно јесте то што вето играчи у сваком случају *морају* да заступају или спроводе *некакве* политике како би остварили властити интерес, те ћемо и ми ту институционално изазвану нужност третирати као константу. Лавер

инструментата за бављење *правцима промена у политици*. Цебелис сматра да бисмо ширењем поља истраживања на правце промене у политици (*direction of change*) изашли изван оквира анализе институција и њихових ефеката. Мада истиче да су „специфични исходи политика последица како важећих институција тако и преференција актера“ (Tsebelis, 2002, 3), он се задржава на анализи тек једног од та два фактора – институцијā, јер сматра да би идентификација *правца* промене била могућа само „уколико бисмо могли да знамо преференције вето играча, позицију статуса кво, и идентитет предлагача дневног реда“ (Tsebelis, 2009, 3).

Тај сет недостајућих информација представља пак управо оно од чега ћемо ми – мада никако уз истовремено негирање налаза теорије вето играча – да кренемо приликом моделовања политичке промене: кренућемо од *претпостављене* политике (дакле, позиције статуса кво), *претпостављених* преференција вето играча и *претпостављене* моћи постављања дневног реда. Наиме, бавићемо се кондиционалним варијететима промене у вишестраначком систему – замишљеним следовима збивања у претпостављеном бихејвиорално-институционалном окружењу. На тај начин ћемо оправдати изучавање самих праваца промене, а остати у оквирма политичке анализе; Цебелис је већ идентификовао *услове* у којима промена политике постоја могућа, а ми ћемо се бавити могућим *начинима* њиховог настанка. *Неопходни*, али *не и довољни* услови за промену статуса кво су, видели смо у првом делу, испуњени када са избором нове владе дође до идеолошке рекомпозиције у односу на претходну владу (1) и када је партијским вето играчима

и Шепсл тврде да „то може звучати као контроверзна идеја због веома популарне слике о политичарима као људима (...) забринутим ни за шта друго до за лично благостање“, али у исто време констатују да “чак и уколико политичари јесу егоманијаци гладни моћи који уопште нису заинтересовани за политике, заступање одређених јавних политика им служи као средство, гориво. У оној мери у којој су јавне политике битне бирачима, активистима и другим групама од којих зависе избори, политичари ће – подстакнути страначком конкуренцијом – бити подстакнути да им излажу одређене предлоге јавних политика”. Лавер и Шепсл поентирају када кажу да “чак и уколико политичари ни мало не хају за суштину јавних политика, претпостављамо да брину о последицама неостварених обећања у вези са изложеним јавним политикама”, и закључују да “политичаре можемо да представимо у контексту обећања која дају у вези са одређеним јавним политикама (*policy promises*), и да их означимо их као агенте изборних интереса (*agents of electoral interests*), интереса о којима свака влада мора да води рачуна”. На тај начин се губи свака врста разлике међу политичарима: они којима је примарни интерес освајање власти (*office-seeking*) морају да заступају одређене политике, а они којима је стало до одређених политика (*policy-seeking*) морају да теже освајању власти (Laver, Shapsle, 1996, 8–9).

који чине владајућу већину на располагању одговарајућа дужина мандата (2). Ми ћемо показати *како* настају ти услови.

Намеће се питање експланаторне прецизности оваквог подухвата – да ли је оправдано бавити се модалитетима политичке промене у вишестраначком систему на основу тек претпостављених преференција и институционалних детерминанти? Теоријска грађа која би могла да нам да за право да се на такав начин бавимо политичком променом постоји. Лавер и Шепсл, рецимо, тврде да је „могуће прилично прецизно предвидети правце интеракције међу актерима уколико су познате њихове преференције“, и додају да се таква предвиђања раде тако што се полази од сваког потенцијалног исхода интеракције *уназад* (Laver, Shepsle, 1996, 22), јер се вето играчи руководе стратешким размишљањем и рационалним предвиђањем, односно, „размишљањем унапред уз помоћ анализирања уназад“ (Shepsle, 2010, 136).

Тип „анализе уназад“ који ћемо ми користити се заснива на такозваној „индукцији у рикверц“ (*backward induction*) – на употреби инструмената рационалног избора карактеристичних за теорију игара, али у нешто другачијем формату од класичног модела, у формату који је знатно примењивији за анализу интеракције у оквирима политичког система. Наиме, предвиђања могућег следа потеза и исхода стратешке интеракције партијских вето играча засниваћемо на *теорији потеза* (*theory of moves*) Стивена Брамса, проширеној концепцији теорије игара, коју чине три кључне претпоставке: а. деловање на основу размишљања на дуже стазе (*nonmyopic equilibria*), б. постојање моћи повлачења првог потеза (*moving power* – моћ која наликује или се поклапа са могућношћу предлагања дневног реда), ц. поседовање некомплетних информација (*incomplete information*), било о преференцијама других играча, било о ономе ко поседује моћ повлачења првог потеза (Brams, 1994, 2).

То значи да ће у овом раду све методолошке претпоставке теорије вето играча бити до краја испоштоване, а да ће њени недостаци спрам истраживања праваца промене бити надомештени употребом оних теоријских концепата које теорија вето играча не обухвата. Сва предвиђања која ћемо износити биће кондиционална – представљаће покушај утврђивања *логичног следа потеза* на бази *претпостављених* преференција политичких актера и моћи повлачења првог потеза у датом институционалном окружењу. Овај рад се, дакле, неће бавити предвиђањем праваца промене владине политике у реалном простору и времену, већ ће се уз

уважавање претпоставке о инертности владине политике у вишестраначком систему бавити израдом модела потенцијалне промене у његовим оквирима. За ту сврху је потребно дефинисати параметре моделовања.

2. Моделовање политичке промене

Модели представљају поједностављене верзије реалности, односно, „високо стилизоване симплификације стварности“ (Shepsle, 2010, 7); они нису „непријатељи интуиције“; они су „напротив, технологија интуиције“ (Laver, Shepsle, 1996, 6). Модели политичке промене које ћемо конструисати комбинују егзогене и ендogene параметре.¹⁸

Што се тиче *егзогених* параметара, претпоставићемо да су:

1. почетне преференције рационалних вето играча *познате* – сваком вето играчу у датој модалној ситуацији додељиваћемо одређену политичку оријентацију, користећи Кастелс-Мерову (*Castels-Mair*) индексацију у петостепеном идеолошком распону: 0 за ултра-леву, 2,5 за умерено-леву, 5 за централну, 7,5 за умерено-десну и 10 за ултра-десну.¹⁹ Идеолошку оријентацију ћемо означавати са r , а тај параметар ће бити значајан за одређивање:

а. идеолошке дистанце (d), по формули $d = p_{max} - p_{min}$, где p_{max} представља идеолошку оријентацију

18 У неким радовима се институције схватају као *егзогене* онда када истражујемо њихове ефекте, а као *ендогене* онда када истражујемо „зашто институције попримају одређене форме, зашто су нам потребне и зашто опстају“ (Weingast, 2003, 661). У овом раду ће значење ових појмова бити нешто другачије. Под *егзогеним* параметрима ћемо подразумевати оне узроке промене чије је порекло изван самих институција, а под *ендогеним* параметрима све оне институционалне узроке промене – правила политичког система, као и односе који проистичу из тих правила.

19 Цебелис је у својим упоредним анализама, поред Кастелс-Меровог, користио додатна два индекса. Први, Ворвиков (*Warwick*) индекс, који је развијен је на основу истраживања партијских програма, има распон од -6 (лево) до 5 (десно), а индекс је преузео од Левра и Ханта (*Hunt*) је двадесетостепени (1, 20) и одређен је распонем између два екстрема: 1 за „подржава повећање пореза како би се увећао јавни сектор“ и 20 за „промовише смањење јавног сектора и смањење пореза“ (Tsebelis, 2002, 169–171). За потребе нашег рада Кастелс-Меров индекс је сасвим довољан, јер ће нам служити само за моделску илустрацију промене, а не и за квантитативну обраду података.

десног, а p_{min} идеолошку оријентацију левог екстрема у коалицији),

b. идеолошког скорa коалиције (I), по формули $I = (p_{max} + p_{min})/2$.

Овим условима додајемо још један егзогени параметар, који се тиче:

2. *подршке јавности* – параметра који ћемо индексирати у тровалентном распону: (1) одсуство подршке, (2) умерена подршка и (3) снажна подршка; интервалне ознаке ћемо да додајемо ознакама самих вето играча у виду валенци: N^- за вето играча који не ужива значајну подршку, N за вето играча који ужива умерну подршку и N^+ за вето играча који ужива снажну подршку).²⁰

Када су у питању *ендогени* параметри анализе, при моделовању политичких промена ћемо уважавати:

1. *чињеницу ограниченог броја формалних узрока за формирање владајуће коалиције (triggers): редовни избори, оставка владе, и губитак подршке у парламенту узрокован отказивањем подршке коалиционог партнера (Laver, Shepsle, 1996, 43),*

као и постојање:

2. *институционалних корака који се морају поштовати током процеса формирања владајуће коалиције: (1) избор мандатара, (2) ветирање предлога о владајућој већини од стране понуђачевог потенцијалног партнера и (3) потврда поверења и изгласавање мандата (Laver, Shepsle, 1996, 48–56).*

²⁰ Странке не могу имати непосредан увид у ширину подршке. Оне само могу да се ослањају на *процене* властитих или истраживања естерних субјеката. Но, пошто је разложно претпоставити да у демократском друштву резултати конкурентних истраживања јавног мњења *конвергирају*, занемарићемо проблем потенцијалних асиметрија у тумачењу налаза од стране вето играча: претпоставићемо да *сви* учесници стратешке интеракције имају увид у налазе најшире истраживачке базе, те да рационално процењују резултате и руководе се њима. То практично значи да сви вето играчи делују у складу са једним истим, упросеченим истраживачким налазима, што нам даје за право да подршку јавности уопште и уврстимо међу параметре моделовања.

Посебно важни институционални параметри које ћемо користити тичу се два услова која је Цебелис идентификовао као *неопходна* (али не и довољна) за политичку промену:

Услов 1: замена (alternation – A) – са избором нове владе дошло је до идеолошке рекомпозиције; замену би рачунали према формули $A = |I_1 - I_2|$, где I_1 представља идеолошки количник прве, а I_2 идеолошки количник друге владе у сукцесивном низу.

Услов 2: трајање (duration – D) – партијским вето играчима који чине владајућу већину на располагању је одговарајућа дужина мандата;²¹ ефективни изрази овог услова јесу *ефекат кратког памћења*²² и *ефекат продужавања временских хоризоната*.²³

- 21 Цебелисови статистички налази говоре да је утицај дужине мандата на промену политике двострук: „с једне стране, дужина мандата позитивно утиче на усвајање закона, а са друге стране, број усвојених закона опада са трајањем мандата“ (Tsebelis, 1999, 604). И промена и трајање владе утичу позитивно на усвајање значајних закона, с том разликом што трајање делује по опадајућој стопи. Исти резултат се добија чак и кад се налази тестирају увођењем контролних варијабли, попут *контроле дневног реда, корпоративизма и левичарске идеологије*. Прво, број вето играча корелира позитивно са усвајањем инкременталних (не превише важних), али негативно са усвајањем значајних (системских) закона, док владина контрола дневног реда корелира негативно и са инкременталним и са значајнијим променама у истом контексту. Друго, корпоративизам као варијабла губи на значају због тога што је у такозваним корпоративистичким државама решавање важнијих проблема врло децентрализовано – решавају се споразумом између компанија и синдиката, а не на бази законске обавезе. Најзад, левичарска идеологија не може да се узме у обзир због не тако ретких примера да десничарске владе усвајају значајне левичарске законе (Tsebelis, 2002, 179).
- 22 Ефекат кратког памћења се може објаснити тенденцијом бирача да се вежу за актуелне наративе, односно, тенденцију да занемарују догађаје и феномене који у датом тренутку не преокупирају њихову пажњу. Ту тенденцију је подробије објаснио Данијел Канеман (*Daniel Kahneman*), називајући је *хеуристиком доступности (availability heuristic)* (Kahneman, 2011).
- 23 Овај ефекат се тиче мотивисаности за доношење дугорочно важних одлука. Ми га уврштавамо међу параметре моделовања са пуном свешћу да, „имање капацитета за дугорочно поланирање не имплицира и то да ће он бити искоришћен“. Људи нису склони дугорочном планирању и одлукама од значаја на средњи или дужи рок. Дисконтотвање (*time discounting*), односно кратковидост (*myopia*), представља „тенденцију мањег придавања значаја наградама које ће уследити у даљој будућности, него наградама које ће уследити у блиској будућности или садашњости“ (Elster, 2007, 114–115); људи морају бити *мотивисани* како би доносили дугорочно важне одлуке, јер једнако су потребни „и когнитивни и мотивациони елементи“ како би одлука била донета. У нашем контексту, оба елемента су значајније присутна на почетку мандата владе, јер вето играчи, с једне стране, рачунају на кратко памћење бирача у случају да предузете мере не дају резултате, а са друге стране, на позитиван ефекат самих одлука.

Остали институционални, односно, ендогени фактори које ћемо уважити тичу се свих оних системских параметара који чине садржај Цебелисовог просторног модела – од концепта *победничког поља* и *бројчаног стандарда*, преко *моћи постављања дневног реда* и *правила апсорпције*, до *средишње позиционираниости* вето играча.

Осим Цебелисовог дводимензионалног просторног модела, код неких модалитета промена ћемо користити и једнодимензионални модел²⁴ *изборне компетенције* Ентонија Даунса (*Anthony Downs*). Даунсов просторни модел се састоји из једнодимензионалног *идеолошког континуума* $[0, 100]$. У овом просторном моделу „кандидати се представљају одређеном локацијом на том идеолошком континууму, неком интервалном тачком на $[0, 100]$ “ (Shepsle, 2010, 113), а најпознатија верзија је она која укључује само два кандидата. Основни закључак Даунсовог модела јесте да у демократијама постоји *центрипетална тенденција* – институционални подстицаји нагоне кандидате да заузму ону позицију која највише одговара захтевима средњег бирача. Чак и онда када су политички субјекти суштински заинтересовани за квалитет политика, они свеједно конвергирају ка средњем бирачу (сам модел изложићемо детаљније нешто касније).²⁵

Ипак, методолошку окосницу ове анализе чиниће *теорија потеза* Стивена Брамса. Та теорија нам је потребна како бисмо објаснили основу стратешког одлучивања у политици.

Стратегију дефинишемо као „генерални план који садржи инструкције о томе шта треба учинити у свакој датој ситуацији“ (Karlan, 1964, 13). Теорија игара се показала као врло занимљиво и плодно средство за анализирање стратешког понашања, али се – с обзиром на то да институционални дизајн производи асиметричне позиције, односно, ситуације у којима претпоставка симултаног одлучивања постаје неоснована – чини се да је у области политике примеренији динамички приступ анализи.²⁶ Наиме, према

24 Једнодимензионални модел одговара истој оној лево-десно димензији која је постојала у постреволуционарној Француској (Laver, Shepsle, 1996, 9–11).

25 Наравно, ова конвергенција никад није потпуна, због тога што политички субјекти морају да пазе да се не отуђе од бирачке базе (Shepsle, 2010, 121–122).

26 То су, уосталом, признали и они који су најзаслужнији за афирмацију теорије игара у друштвеној науци. Џон фон Нојман (*John von Neumann*) и Оскар Моргенштерн (*Oscar Morgenstern*) подсећају да је њихова теорија „у темељном смислу статична“, те да би „динамичка теорија без сумње представља-

нормализованој форми теорије игара стратешка интеракција се састоји од „једног јединог потеза који прави сваки од играча у исто време“²⁷ (Karlan, 1964, 19), док *теорија потеза* афирмише *ендогени приступ* у теорији игара, који одбацује претпоставку *симултано*г стратешког одлучивања и постулира *сукцесивно* стратешко одлучивање, које саму теорију чини „супериорном у односу на класичну теорију игара, посебно када се ради о моделовању и предлагању решења за реалне конфликте“ (Brams, 1994, 6).²⁸ Према теорији потеза играчи „рачунају са својим почетним стањем при одлучивању да ли да направе потез или не“, али и „пажљиво промишљају не само о својим, него и о опцијама оних других“ (Brams, 1994, 17). Посебно је битно то што Брамс своју теорију гради на премиси да се у највећем броју реалних ситуација „играчи већ налазе у одређеном стању у којем добијају исплате – а из којег могу, уз помоћ мењања стратегије, да покушавају да се помере у боље стање“ (Brams, 1994, 7). Уместо да, као у стандардној теорији игара, играчи „бирају стратегије приложене у матрици исплата – где се исход одређује на основу симултаног избора оба играча – они игру започињу у тачки једног исхода у матрици (*an outcome in a matrix*), одакле могу или не могу направити следећи потез“ (Brams, 1994, 3–4). Теорија потеза је, дакле, *динамичка* теорија стратешког одлучивања, а *правила рационалности* у теорији потеза су следећа:

1. Игра почиње од исхода (*outcome*), почетног стања (*initial state*) које се налази у пресеку редова и колона у 2×2 матрици исплате.
2. Било који од играча може унилатерално да промени стратегију, те стога замени почетно стање новим из истог реда или колоне као и почетно стање.

ла комплетније па отуда и пожељније решење“. Наравно, они визионарски примећују да постоји „довољно доказа из осталих грана науке да је узалудно развијати такву динамичку теорију све док статичка димензија није темељно истражена.“ За стварну динамику, „која истражује конкретне потезе, обично прилично далеке од равнотеже, захтева се много дубље знање о овим динамичким феноменима“ (Neumann, Morgenstern, 1964, 93).

- 27 Симултано стратешко одлучивање подразумева да играчи доносе одлуке без икаквог знања о одлуци и потезима другог играча.
- 28 Брамс каже да је разлог због којег је развио нов концепт равнотеже тај што је „приказ матрице (...) потпуно неадекватан за моделовање највећег броја стратешких ситуација у реалном свету“ (Brams, 1994, 17). И заиста, „у политици и друштвеним ситуацијама обично смо заинтересовани за проблеме који укључују след потеза (*sequencing of moves*), могућност цурења информација, могућности планирања лажних информација, блефирење, претње, обавезивање, накнадно договарање и тако даље (Karlan, 1964, 21–22).

3. Други играч са своје стране може да одговори унилатералним померањем, доводећи игру у ново стање.
4. Промена потеза се наставља све до тренутка када играч који је на реду не одлучи да ту стане. Када се то деси, игра се завршава у финалном стању (*final state*), које представља исход (*outcome*) игре.
5. Правило рационалног окончања (*a rule of rational termination*) – играч се неће померити из иницијалног стања уколико:
 - i. би тај потез водио мање жељеном финалном стању, тј. исходу или
 - ii. би тај потез играча вратио у иницијално стање.
6. Правило двостраности (*two-sidness rule*) – С обзиром да играчи имају савршене информације о преференцијама и да делују у складу са наведеним правилима теорије потеза, сваки од играча узима у обзир исходе рационалних потеза оног другог, као и својих сопствених, при одлучивању да ли да се помери из иницијалног или следећег стања, користећи се индукцијом у рикверц (*backward induction*). Уколико за једног играча јесте, а за другог није рационално да се помери из иницијалног стања, онда играч који се помера поседује предност (*takes precedence*): његов потез надвладава другог играча, па се узима да је исход узрокован тим потезом (Brams, 1994, 24–28).

Са укључивањем теорије потеза и њених правила рационалности у аналитички оквир нашег рада створили смо све предуслове за моделовање политичких промена. Уврстили смо како антропогене, тако и институционалне параметаре анализе, а индексације политичких преференција и процене подршке ће нам омогућити да моделе представимо на што пластичнији начин.

2.1. Модел 'меке' промене

Модел 'меке' промене, како смо га назвали, има низ појавних облика, а ми ћемо представити оне облике који на најпластичнији начин илуструју *утицај политичке подршке* на промену политике. Подршка јавности, коју одређена странка ужива у току стратешке интеракције са осталим играчима – уз све институционалне или неинституционалне повољности властитог положаја – кључна је детерминанта промене у овом моделу.

2.1.1. Обновљање минималне коалиције

Претпоставимо у првој варијанти да је актуелна влада минимална коалиција $V_0 = \{R^+, C\}$, а да опозицију представља сет странака $O_0 = \{T, L^-\}$. Рецимо да је влада V_0 зашла у другу половину мандата, а да странка R представља јачег партнера у влади,²⁹ који ужива снажну подршку јавности – због чега је означен као R^+ ; странка R^+ је умерено-десне идеолошке оријентације ($p_R = 7,5$). Странка C је мањи партнер у влади, који ужива умерену подршку јавности и не стоји чврсто на једној идеолошкој позицији – њена идеолошка оријантација осцилира у интервалима од 2,5 до 7,5 у зависности од констелације односа на политичкој сцени и подршке јавности.³⁰ Рецимо да странку R^+ , као стожера коалиције, интересује повећање потрошње у области безбедности на уштрб образовања, а да C није спремна на такву промену у тренутку када се влада налази у другој половини мандата – де факто, пред изборе – па је њена позиција по том питању $p_C = 5$ (претпостављамо, дакле, да подршка странци C зависи управо од одржавања истог нивоа издатака за систем јавног образовања). Идеолошка дистанца између R^+ и C је ниска ($d = p_R - p_C = 2,5$), па $W(SQ_0) = W(RC) \neq \emptyset$, али је ипак довољно велика да онемогући свесну (*deliberate*) измену у структури буџета у оном правцу који захтева R^+ .

Странка R^+ зато разматра одлуку о распуштању скупштине, то јест, изнуђивању *избора*,³¹ јер процењује да би могла да обезбеди бољу позицију након избора, те стога и снажнији утицај у наредној влади (с ким год да је формирала). Странци C , пак, највише одговара да постојећа влада настави да ради, јер

- 29 Странка R има већи број портфеља у влади, па отуда представља контролора дневног реда и важнијих одлука владе. Узима се да сваки министар, макар имао и велики утицај на дневни ред владе, наступа као агент своје странке, што је у вишестраначким системима израз такозваног *закона јаке партијске дисциплине*, који у Лавер-Шепсловој анализи представља фундаменталну претпоставку анализе процеса престанка и настанка владе. То практично значи да број ресора који контролише једна странка у влади детерминише и то ко контролише дневни ред у њој (Laver, Shepsle, 1996, 33).
- 30 Таква претпоставка одражава појаву у политичком животу да неке политичке странке често мењају своје политичке оријентације у зависности од исплативости исте у контексту освајања или задржавања власти. Странка C је типичан пример такве партије.
- 31 Емпиријска истраживања о трајању владе потврђују образац према којем владе скупштине распуштају по много већој стопи током последњих 12 месеци мандата (Laver, Shepsle, 1996, 45).

очекује да у случају прихватања резова у области образовања може да изгуби и умерену подршку коју тренутно ужива; странка C би, међутим, била спремна да прихвати такве резове на самом почетку мандата владе, јер би тада могла да се ослони на кратко памћење бирача, односно, *ефекат кратког памћења*, као ефективни израз Цебелисовог *Услови 2*. Према том услову, присетимо се, могућност за одмрзавања политике расте уколико је остало више времена до истека мандата владе.

До промене SQ_0 би, стога, у случају V_0 могло се дође само уколико би њу заменила нека нова влада, односно уколико би дошло до идеолошке рекомпозиције (која је, опет, тек неопходан, али не и нужан услов промене).³² Странке R^+ зна да – уколико жели да реализује свој програм у потпуности – мора да обезбеди или подршку новог партнера (T , као ултра-десна странка с позицијом $p_T(10)$, долази у обзир, а L , као странка на потпуно другом полу идеолошког спектра, с позицијом $p_L(0)$, се не узима у разматрање) или да постојећег партнера на неки други начин приволи да подржи предлог промене. Странка R^+ зна да је најбољи период за доношење важних политичких одлука сам почетак мандата – повлачење потеза на самом почетку мандата може да обезбеди позитивне резултате политике пред крај мандата, па тако подршка пред наредне изборе не би била угрожена. Тај резон је други ефективни израз *Услови 2*, и називамо га *ефектом продужавања временских хоризоната* – странкама које чине владајућу већину на располагању мора да буде одговарајућа дужина мандата да би биле спремне да приступе промени, а почетак мандата је најповољнији време за то.

32 У крајњој линији, од преференција политичких актера ће зависити да ли ће до промене политике уопште и доћи и колико крупна ће та промена бити, независно од тога што су услови такви да дозвољавају и шире промене. Зато кажемо да је идеолошка рекомпозиција тек *нужан*, али не и *довољан* услов промене. Техничким језиком речено, могуће је да постоји веома широко победничко поље статуса кво, а да нова политика не буде позиционирана далеко од статуса кво, односно, „уколико је нова политика доста удаљена од статуса кво, то сигурно значи да је победничко поље широко, али уколико је близу, то не значи да је победничко поље уско“ (Tsebelis, 2002, 32).

Вето играчи		Странка С	
Странка R^+	Стратегије	c_1	c_2
	r_1	(1,4)	(2,2)
	r_2	(4,3)	(3,1)
<p>(x,y) – (исплата за R^+, исплата за С) Стратегија r_1 – мири се са политиком SQ_0 Стратегија r_2 – распушта скупштину Стратегија c_1 – не узвраћа нападом Стратегија c_2 – узвраћа нападом подвучено = доминантна стратегија</p>			

Приказ 1.1. Доминантна странка иницира политичку промену користећи преимућство контроле дневног реда, односно, могућност распуштања скупштине

Уколико се послужимо налазима *теорије потеза*, могли бисмо да објаснимо на који начин би настала сама политичка промена, то јест, да прикажемо у ком исходу би се окончала стратешка интеракција између вето играча R^+ и С у датим моделским условима. Актуелну политику SQ_0 би, у том случају, третирали као једну од четири исходишне тачке у матрици исплата којима оба играча додељују ординалне вредности од 1 до 4.³³ Погледајмо 2×2 матрицу на приказу 1.1.

Игра почиње из неравнотежног исхода (1, 4), који представља политику SQ_0 .³⁴ У питању је игра у којој сваки играч има две стратегије. Сваки играч стриктно рангира четири потенцијална исхода игре од најбољег ка најгорем. Матрица представља основу за процену тога „да ли су њихови потези и контрапотези (некратковидо) рационални – то јест, да ли воде исходима који су стабилни на дужи рок“ (Brams, 1994, 4). Играчи најпре покушавају

33 „Колико неки играч вреднује исход је“, подсећа Брамс, „обично мерено 'корисностима' ('utilities'), али оне нису релевантне за предвиђања теорије потеза, која полази од тога да су било које додељене норме корисности конзистентне са играчевим рангирањима исхода игре“ (Brams 1994, 20). Брамс, дакле, сматра да исплате не могу да буду квантификоване.

34 Разуме се, исход $r_i c_i$ је у неком тренутку у прошлости представљао равнотежни исход, али су се у међувремену околности промениле на такав начин да, макар у погледу пропорције улагања у одбрану и образовање не одговарају играчу R^+ . Сада R^+ жели да обезбеди бољи исход, па предлаже нову редистрибуцију. Приликом излагања сваког од модалитета промене у овом раду претпоставке ће бити исте: исход из којег игра почиње – у неком тренутку у прошлости је представљао равнотежни исход.

да наслуте (*anticipate*) где ће се игра окончати, то јест, када ће наступити „тренутак акумулирања исплата“ (Brams, 1994, 7). Они „гледају даље у будућност при разматрању својих наредних потеза, могућих одговора других играча, њихових властитих одговора на те одговоре и тако даље“, а процењују шта треба да ураде на основу индукције у рикверц. (Brams, 1994, 7).

Погледајмо шта би на основу индукције у рикверц одлучили играчи R^+ и C када је у питању матрица приказана на слици 2.2:³⁵

	R^+	C	R^+	C	
R^+ започиње:	1,4	→ <u>4,3</u>	→ 3,1	→ 2,2	→ 1,4
		(4,3)	(3,1)	(1,4)	
	C	R^+	C	R^+	
C започиње:	<u>1,4</u>	→ 2,2	→ 3,1	→ 4,3	→ 1,4
		(4,3)	(4,3)	(4,3)	

Странка R^+ на располагању има стратегију r_1 и r_2 , а C стратегије c_1 и c_2 . Странка C има интерес да влада настави да ради до истека мандата, јер вреднује SQ_0 – односно исход (r_1, c_1) – као свој најбоље рангирани исход у датој констелацији односа, док га R^+ вреднује као најмање пожељан. Странка R^+ би у датој ситуацији искористила могућност да распусти скупштину (стратегија c_2), зато што на основу индукције у рикверц запажа да би је то водило ка најбоље рангираном исходу r_2, c_1 , јер би C реаговала политичким узмицањем, односно, нуђењем поновне сарадње (стратегија c_1). Наиме, C на одлуку о распуштању скупштине, те изнуђивању ванредних избора, не би одговорила одмаздом, нападачки (стратегија c_2), јер би на тај начин умањила шансе за партиципирање у новој влади (исход r_2, c_2), што је за C најгоре рангирани исход (исход r_2, c_2). У случају отвореног сукоба са R^+ (стратегија c_2), C би (будући да R^+ ужива подршку јавности) „извисила“ за учешће у новој влади.

35 Овде ћемо представити начин на који треба читати приказе уназадне индукције, односно, *индукције у рикверц*: изнад сваког исхода стоји назнака о томе који играч је на потезу; стрелица указује на исход који рационални играч бира, исход у загради представља загарантовани исход у датом ступњу стратешке интеракције; усправна црта представља назнаку о томе да дати играч неће начинити назначени потез, то јест, да се неће померити из означеног стања; подвучени исход представља резултат промишљеног потеза, односно, најпожељнији исход у датој стратешкој интеракцији.

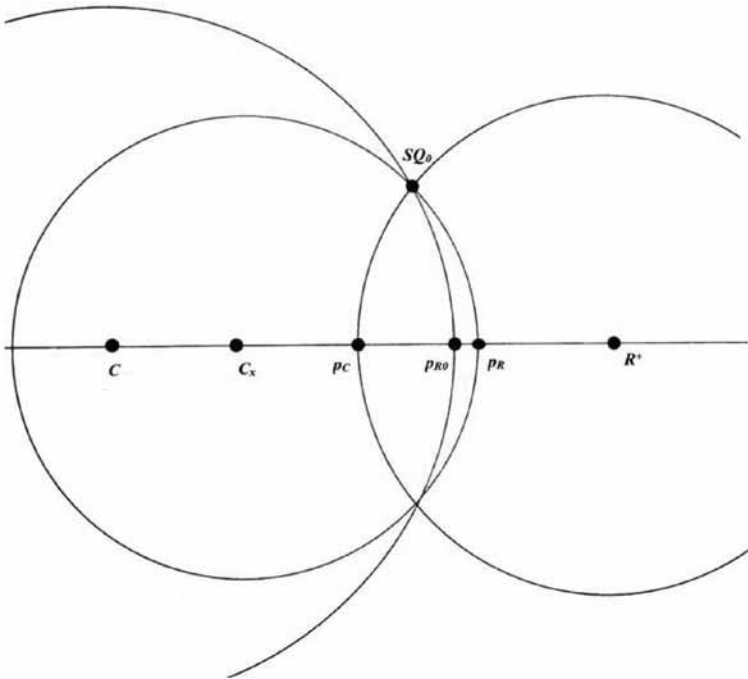
Отуда би исход r_2c_1 , који доноси исплату (4, 3), претстављао исход *некратковиде равнотеже* (*nonmyopic equilibria*).

Уколико, пак, размотримо да ли би C требало да начини први потез, и помери се из исхода $SQ_0 = r_1c_1$ пре било каквог предлога R^+ – те на тај начин евентуално предупреди последице које би настале услед неког потеза R^+ који јој не би ишао на руку – видимо да би то била лоша одлука: пошто се и R^+ понаша рационално, било какав преурањени потез би је у најбољем случају водио некратковидој равнотежи (4, 3), као свом другом најбољем исходу. Подестимо се да прво начело петог правила рационалности каже да се играч неће померити из иницијалног стања уколико би га тај потез водио мање пожељном стању (Brams, 1994, 27).

У овако дефинисаној ситуацији сасвим је јасно да предност коју R^+ има у односу на C , проистиче из контроле институционалног механизма за распуштање скупштине, која је само један од могућих израза *контроле дневног реда* (*the advantage of the agenda setter*).³⁶ На слици 2.1. видимо да R^+ може да искористи своју формалну моћ повлачења првог потеза да распусти скупштину и изазове превремене изборе.

Закључујемо да стратешка интеракција у случају V_0 отвара могућност за формирање нове владајуће коалиције V_x , са којом се – уколико дође до идеолошке трансформације у односу на V_0 – отварају и могућности за промену политике. Потребно је, стога, испратити очекивани след потеза до самог краја и демонстрирати како долази до замене политике SQ_0 новом политиком, SQ_x .

36 Онај „вето играч који предлаже дневни ред поседује приличну предност: он може да размотри победничка поља осталих играча, те да у оквиру њих изабере исход који преферира“ (Tsebelis, 2002, 34). Различити уставни дефинишу различите механизме предлагања дневног реда и они се крећу од веома једноставних до изузетно софистицираних. У нашем случају се ради о институционално предвиђеној предности премијера да распусти скупштину, али можемо набројати и низ других, од којих нека нису резервисана за саму владу. Рецимо, овлашћење владе или скупштине да предлаже дневни ред у погледу припреме и изгласавања закона, предлагање финансијски закона као ексклузивно овлашћење владе, ограничење у разматрању закона од стране пленарног тела скупштине у поређењу са скупштинским одбором, овлашћење скупштинског одбора да преправља владин предлог закона, контрола над дневним редом у скупштинским одборима, диктирање трајања расправе пре завршног гласања о закону, максимално трајање одлагања усвајања закона и његово истицање уколико није усвојен, и тако даље.

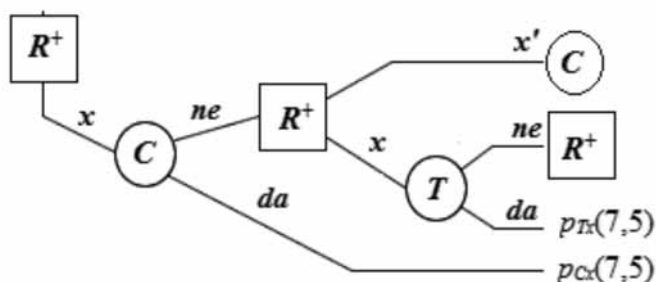

Слика 2.1. Предност контроле механизма за распуштање скупштине: странка R^+ може да распусти скупштину (p_R), и тако принуди странку C да се репозиционира у C_x (тачка p_{Ro} би представљала најбољу могућност за R^+ онда када не би имала могућност да распусти скупштину).

Да би нова влада била изабрана потребно је да обезбеди подршку у парламенту.³⁷ Ако претпоставимо да је странка R^+ добила подршку на изборима, баш како је и пројектовала, те да је у прилици да формира постизборну коалицију са неком од преосталих странака (узећемо да ниједна коалиција која искључује учешће R^+ није изгледна, што због неуверљивог изборног резултата осталих странака, што због велике дистанце, она може да уђе у преговоре са странком C – која је прихватајући распуштање скупштине без узвраћеног напада сада оставила могућност за репозиционирање

37 У парламентарним системима обично је шеф државе (монарх, председник) тај који започиње процес формирања владе након избора. Његова функција је да предложи потенцијалног мандатара (*formateur*), пружајући му прилику да обезбеди већинску подршку у парламенту. Формално или неформално уставно правило у парламентарним системима налаже да странка која добије највише гласова прва добија прилику да састави владу, мада постоје и изузеци. У Великој Британији одлазећи премијер по неформалном правилу први добија од краљице могућност да састави већину. У овом случају је то ствар традиције (Laver, Shepsle, 1996, 53).

из $p_C(5)$ у $p_{Cx}(7,5)$ – или странком T , нуђећи одређени расподелу портфеља x ;³⁸ Странка R^+ би тежила томе да обезбеди већински удео у расподели x , јер би на тај начин задржала контролу над дневним редом (рецимо, захтевала би контролу над министарством финансија, као и број ресора у влади који обезбеђује већину при одлучивању на колегијуму владе). Уколико би C прихватила x (претпостављамо, дакле, да је C први избор за R^+ јер C , како смо малочас напоменули, није затворила прилике за сарадњу са R^+)³⁹, предлог владајуће структуре иде у парламент на потврду, а уколико добије и парламентарну подршку – рачуна се да је формирана нова, влада V_x .⁴⁰ Уколико, пак, странка C ветира предлог процес се враћа на почетак.

Слика 2.2. Формирање владајуће коалиције на бази снажне подршке и средишње позиције

Странка C заиста може да ветира предлог R^+ , али она сада има мању преговарачку моћ него док је била у позицији партнера у влади. Наиме, R^+ током преговора с C увек може да запрети коалицијом са T . Зато је за C *рационално* да прихвати предлог

38 Ипак, како напомињу Лавер и Шепсл, „потпуно генералан модел би подразумевао да је апсолутно све, укључујући и читаву административну структуру државе, на преговарачком столу током преговора о формирању владе“ (Laver, Shepsle, 1994, 49).

39 За странку R^+ је странка C први избор како из разлога мањих трансакционих трошкова, тако и из тактичких разлога: за странку R^+ спровођење жељених промена упркос иницијалном противљењу странке C представља својеврсну победу, потврду политичке снаге.

40 Цебелис напомиње да две сукcesивно повезане владе са идентичном партијском композицијом треба рачунати као једну чак и онда када је друга, следећућа влада, формирана након избора. Те две владе се, како тврди, „стапају“ (merge). Међутим, промена позиције странке C из $p_C(5)$ у $p_{Cx}(7,5)$ нам даје за право да владу V_x третирамо као сасвим нову, барем у контексту разматрања јавних политика.

x . Погледајмо слику 2.2. Видимо да је у интересу странке C да прихвати понуду странке R^+ у виду расподеле портфеља x , јер зна да би – у случају да одбије – странка T прихватила исту ту понуду. За странку T би одбијање понуде x представљало значајан ризик, јер би у том случају отпочела нова серија преговора, у којој би странка R^+ странци C могла да понуди нешто мање захтевну расподелу x' , коју би ова вероватно прихватила. Као што можемо да запазимо, снажна подршка *пер се* није довољна за обезбеђивање тако јаке преговарачке позиције, јер странка R^+ у овом случају снагу извлачи и под утицајем институционалних фактора који јој иду на руку.⁴¹ Снажна подршка је у овом случају *нужан*, али не и *довољан* услов за стицање преговарачке моћи.⁴²

Влада $V_x = \{R^+, C\}$ сада има могућност да усвоји и нови предлог политике SQ_x , квалитативно другачију од SQ_0 (у нашем случају је то политика која подразумева већа улагања у одбрану и безбедност, на уштрб образовања). Узима се да политика SQ_0 остаје на снази све до оног тренутка док је нова влада не промени.⁴³ С обзиром на ефекат продужавања временских хоризоната на самом почетку мандата, C себи може да приушти померање из $p_C(5)$ у $p_{Cx}(7,5)$, чиме се идеолошка дистанца између R^+ и C потпуно елиминише ($d_x = 0$), јер је странка C сада C_x . У том случају долази до замене, односно настанка владе V_x . Пошто је идеолошки скор прве владе био $I_0 = (p_R + p_C)/2 = 6,25$, а идеолошки скор нове владе $I_x = (p_R + p_{Cx})/2 = 7,5$, замену рачунамо као $A = |I_0 - I_x| = 1,25$. На тај начин долази до стварања услова за померање из тачке SQ_0 у тачку SQ_x , односно, усвајања политике SQ_x .⁴⁴

41 У овом случају је снажна подршка странци R^+ , као егзогени чинилац, у садејству са два додатна, ендогена преимућства: поседовањем контролом дневног реда и *средишњом* позиционирашношћу. Цебелисов просторни модел имплицира да, иако моћ предлагача опада онда када долази до сужавања победничког поља статуса кво, расте онда када је централније позициониран у односу на друге вето играче (Tsebelis, 2002, 35).

42 Са друге стране, средишња позиција *пер се* може да представља извор јаке преговарачке позиције чак и уколико средишње позиционирана странка не ужива снажну подршку. Но, пошто се у овом поглављу још увек бавимо променом коју снажна подршка *узрокује*, а средишња позиција тек *посредује*, о промени која проистиче искључиво из средишње позиције говорићемо када будемо обрађивали 'тврду' промену.

43 Наш модел политичке промене третира административни интеррегнум између оставке претходне владе и усвајања нове политике SQ_x као континуитет претходне владе.

44 У овом раду под сваком новоусвојеном политиком подразумевамо неку крупнију промену: изгласавање „значајних закона“ који доводе до измене у струк-

Ипак, промена коју смо описали настаје у врло специфичним околностима, када један од партнера у влади показује спремност да промени своју идеолошку позицију. Из сличних услова – у којима постоји минимална коалиција са доминанантном странком у поодмаклом мандату – могу да настану идентичне промене као промена SQ_x , али на основу нешто другачијег механизма. У наредном примеру демонстрирамо промену на бази стратешке интеракције у којој сви вето играчи имају стабилне идеолошке позиције.

2.1.2. Делимична супституција минималне коалиције

Претпоставимо да при истом сету играча, $S = \{R, T, C, L\}$, имамо *минималну коалицију* $V_0' = \{R^+, L\}$, такође у *другој половини мандата*, и опозицију $O_0' = \{C, T\}$. Политика пензија наслеђена још из периода претходних влада, политика SQ_0' , постала је велико оптерећење за односе између чланова коалиције, с обзиром да та политика – која се заснива на изузетно високим трошковима пензионог система – у потпуности одговара странци L ($p_L = 0$), странци умерене популарности, али никако и странци R^+ ($p_R = 7,5$), која ужива снажну подршку. И овде, као и у случају $R^+ \in V_0'$, странка R^+ поседује контролу над дневним редом и процењује једнако добре изгледе за повећање утицаја након превремених избора. Са друге стране, за разлику од претходног случаја – у којем смо имали партнера $C \in V_0'$, чија политичка оријентација осцилира – овде имамо странку L која чврсто стоји на позицији $p_L(0)$. Ту позицију L је спремна да брани по цену губитка прилике за партиципирање у наредној влади. Ова странка није спремна да жртвује издвајања за пензиони фонд ни у ком случају. Идеолошка дистанца између R^+ и L је $d' = 7,5$, и три пута је већа од оне између R и C ($d = 2,5$) из претходног случаја, $V_0 = \{R^+, C\}$.

тури буџета, јер је такве параметре у својој анализи стабилности и промене политике дефинисао и Цебелис. Он је у обзир узео законе који су у вези са дужином радног времена и условима рада, али то могу бити и било који други значајнији закони.

Вето играчи	Странка L		
	Стратегије	l_1	l_2
Странка R^+	r_1	(1,4)	(2,2)
	r_2	(4,1)	<u>(3,3)</u>
<p>(x,y) – (исплата за R^+, исплата за L) Стратегија r_1 – мири се са политиком SQ_0' Стратегија r_2 – распушта скупштину Стратегија l_1 – не узвраћа нападом Стратегија l_2 – узвраћа нападом подвучено = доминантна стратегија</p>			

Приказ 1.2. Доминантна странка иницира политичку промену на бази супституције

Због свега тога матрица са ординалним вредностима исплата у овој констелацији изгледа нешто другачије, јер успех странке L на изборима ни мало не зависи од праћења политичке позиције странке R^+ , будући да она зависи управо од бирачког тела које је бенефициент политике SQ_0 '. Било какво подилажење странци R^+ представљало би отуђење од бирачке базе, а то би било оштро кажњено. Погледајмо приказ 1.2.

Уколико би R^+ одлучио да распусти скупштину (стратегија r_2) и тако изазове расписивање превремених парламентарних избора, L не би одговорио неутрално, већ би напао вето играча R^+ , (стратегија l_2) како би на основу доследности обезбедио подршку код своје базе бирача. Наравно, као и у случају V_0 , мањи партнер не би имао подстицај да претходно напусти владу, јер му SQ_0 ' савршено одговара:

	R^+	L	R^+	L
R^+ започиње:	1,4	→ 4,1	→ <u>3,3</u>	→ 2,2 → 1,4
		(4,1)	(3,3)	(1,4)
	L	R^+	L	R^+
L започиње:	<u>1,4</u>	→ 2,2	→ 3,3	→ 4,1 → 1,4
		(3,3)	(3,3)	(4,1)

Закључујемо да би у случају V_0 ' стратешка интеракције између R^+ и L водила распуштању скупштине и ванредним изборима, али би читав даљи процес био праћен политичким обрачуном између R^+ и L . Померањем из исхода (4, 1) ка исходу

(3, 3) L би сачувао или увећао подршку своје базе, а R^+ би био у прилици да формира нову владу V_x' , која би – ако пратимо исте оне формалне кораке које смо прошли током илустровања транзиције $V_0 \Rightarrow V_x$ – могла да доведе до идеолошке трансформације у односу на V_0 и тако отвори могућност за промену политике. Странка R^+ би, наиме, формирала владу са C или T , а с обзиром на предност коју R^+ поседује у виду снажне подршке – али и средишње позиције – R^+ би могла да елиминише идеолошку дистанцу између себе и странке коју би одабрала за партнера (у оба случаја је $d_x' = 2,5$), обезбеђујући на тај начин усвајање политике која одговара управо њеној позицији $p_R(7,5)$. Ако је $I_0' = 3,75$, а $I_x' = 7,5$, замена политике SQ_0' политиком SQ_x' би постала реална, јер је $Ax' = 3,75$.

У оба случаја која смо испитали – и у случају обнављања и у случају супституције минималне коалиције – говорили смо о коалиционој формацији која укључује само два члана. Поставља се питање да ли иста механика промене важи и у случајевима минималне коалиције са више од два вето играча?

2.1.3. Промена минималне коалиције са више од два члана

Минимална коалиције са више од два члана обично настају у ситуацијама када ниједан од партнера у влади не ужива снажну подршку, то јест, онда када су сви чланови коалиције приближне снаге, јер сваки ужива тек *умерену подршку*. Код таквих коалиција бројчани стандард (*numerical criterion*) има израженији ефекат.

Претпоставимо да имамо *минималну коалицију* $V_1 = \{R, C, L\}$ и само једну опозициону странку $O_1 = T$. Ниједна од три владине странке не може самостално да контролише дневни ред, односно, свакој странци је потребан један од партнера да би остварила контролу (зато што претпостављамо да ниједна странка појединачно нема већински удео у расподели портфеља). Уколико посматрамо странку R ($p_R = 7,5$), додатног партнера за обезбеђивање контроле би могла да чини странка C ($p_C = 5$), због мале идеолошке дистанце ($d_1 = 2,5$). Странке R и C би могле да представљају вето играче који могу да обезбеде контролу дневног реда.

Међутим, то не значи да R и C могу суверено да доносе одлуке када је у питању избор политика, будући да им за усвајање

било које политике коју кандидују треба и подршка L ($p_L = 0$). Странке R и C би, рецимо, могле да се сагласе око смањења пореза на профит, уз пропорционално смањење буџетских дотација фонду за здравство (тој позицији одговара тачка $p_{CR} = 6,25$), али би странка L лако могла да блокира иницијативу странака R и C , зато што R и C појединачно уживају тек умерену подршку и не могу да запрете распуштањем скупштине.

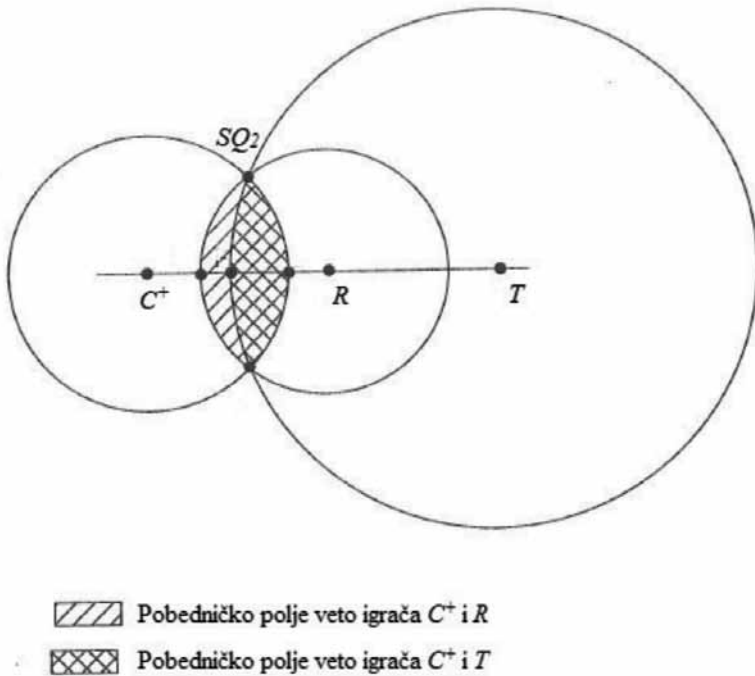
Једини излаз, а самим тим и могућност за промену, би било обавезивање R и C на *удружено* деловање, како у влади V_1 тако и на евентуалним изборима и након њих – у форми *мини коалиције* $(RC)^+ = M^+$, која би заузела јединствену идеолошку позицију $p_M(6,25)$. Сваки други сценарио би подразумевао заглављивање политичких партнера у политици SQ_1 – владао би „*рат осипања*“ („*war-of-attrition*“).⁴⁵ У случају удруженог наступа промена би постала могућа, и то у виду делимичне супституције, јер би мини коалиција M^+ сада играла улогу вето играча са снажном подршком, па би могла да иницира политичку промену на исти начин као вето играч R^+ у случају $R^+ \in V_0'$. Промена се у том случају одвија на основу истог механизма који смо представили у случају делимичне супституције V_0' : мини коалиција M^+ би представљала исто што и вето играч $R^+ \in V_0'$, док би L играо идентичну улогу као у случају $L \in V_0'$. Странка L би напустила владајућу коалицију – јер у њеном интересу никако не би било да прихвати редукције у фонду за здравство – уследили би избори и најзад формирање владајуће коалиције $V_y = \{M^+, T\}$. Не тако малу идеолошку дистанцу између M^+ и T ($d_y = p_T - p_M = 3,75$), странке C и R би могле да елиминишу на бази снажне подршке коју њихова мини коалиција ужива, па би идеолошки скор владе V_y био $I_y = 6,25$. Пошто је идеолошки скор владе V_1 био $I_1 = 3,75$, замена би се рачунала као $A_y = |I_1 - I_y| = 3,5$. Замена SQ_1 политиком SQ_y би постала изгледна.

45 У пракси се модел одложене стабилизације најчешће огледа у тешкоћи постизања споразума о фискалном прилагођавању онда када постоји неслагање између различитих друштвених група о расподели ресурса, што може да има озбиљне економске последице. Коалициона влада је, према том моделу, склонија одлагању фискалног прилагођавања од једностраначке владе. Према Целбелисовом приступу заснованом на инерцији, борбе различитих група око прерасподеле ресурса доводе до ћорсокака (*deadlock*) у процесу доношења одлука, што одлаже имплементацију политика усмерених на смањење дефицита.

Приметићемо овде да оваква политика настаје услед нестабилности владе V_l пред крај мандата, односно, минималне коалиције сачињене од странака L , C и R , у којој су промену иницирале странке C и R , обезбеђујући најпре подршку јавности, а отуда и контролу над дневним редом. Ипак, није изгледно да би након усвајања политике SQ_y од стране нове владе V_y , потрајала и сама равнотежа. Приметићемо да је мини коалиција M^+ настала као компромис странака C и R , те да је идеолошка позиција те мини коалиције била $p_M = 6,25$. Са формирањем нове, минималне коалиције V_y , странка R постаје и средишње позиционирана странка, па њена уцењивачка моћ расте. Уколико сачува макар умерену подршку јавности, странка R би могла да унутар владе V_y оформи мини коалицију са странком T , те би и могућност усвајања политике која је ближа њеној идеалној позицији била извеснија. Супротно томе, уколико R изгуби подршку, могло би да дође до распада коалиције V_y и изласка странке C из владе, у ком случају би она постала средишње позиционирана – између L и R . Но, као што смо и напоменули, чистом снагом средишње позиције ћемо се позабавити приликом излагања 'тврде' промене, а сада ћемо видети на који начин снажна подршка може да утиче на промене у случају проширене коалиције и мањинске владе.

2.1.4. Промена политике у проширеној коалицији

Проширена коалиција има сличне карактеристике као и минимална, с том разликом што у њој обично постоји једна јача странка, са снажнијом подршком. Та странка може евентуални недостатак пуне подршке – подршке свих партнера у влади – да компензује формирањем мини коалиције са оним партнерима у влади (или неком од лојалних странака у опозицији) који деле иста становишта по питању одређене политике, јер је чак и такав, минимални савез довољан за подршку у парламенту.

Слика 2.3. Апсорбција странке R у процесу преговора о формирању нове владе

Узмимо за пример проширену коалицију $V_2 = \{C^+, R, T\}$, која је на *самом почетку мандата*, и актуелну политику SQ_2 . У случају V_2 ту доминанту странку би чинила странка C^+ , којој је довољан тек један од партнера за очување већине у парламенту. Странка C^+ сада предлаже нову политику SQ_3 , која, узмимо то за пример, подразумева субвенционисање јавних предузећа која не остварују профит. Странка T није спремна да подржи такву политику, али је свесна да би влада – чак и уколико одлучи да је напусти – наставила да функционише као минимална коалиција $V_2' = \{C^+, r\}$, што такође повлачи одређени политички трошак за собом.

Вето играчи	Странка T		
	Стратегије	t_1	t_2
Странка C^+	c_1	(1,4)	(2,1)
	c_2	(4,2)	(3,3)

(x,y) – (исплата за C^+ , исплата за T)
 Стратегија c_1 – мири се са политиком SQ_2
 Стратегија c_2 – предлаже нову политику SQ_3
 Стратегија t_1 – гласа против и остаје у влади
 Стратегија t_2 – гласа против и излази из владе
 подвучено = доминантна стратегија

Приказ 1.3. Доминантна странка проширене коалиције иницира политичку промену и одржава коалицију на окупу

Странка T зато улази у преговоре са странком C^+ , јер C^+ представља странку са снажном подршком, те се читава стратешка интеракција у овом случају одвија између странака C^+ и T , оних вето играча који се рачунају, пошто је у овој стратешкој интеракцији – као што можемо видети на слици 2.3. – странка R апсорбована.⁴⁶ Процена T би могла да буде да ће изласком из владе да ускрати себи могућност да утиче на усвајање неких других политика (на пример, странка C^+ и T би могле да се усагласе око смањења издатака за одбрану и безбедност, што је политика неприхватљива за r), које за њу могу бити приоритетније од очувања SQ_2 , те би подстицај за останак у влади могао да опстане. Погледајмо приказ 1.3.

Видимо да је у интересу странке T да – у случају да странка C^+ предложи SQ_3 , и за то добије подршку странке R (стратегија c_2) – гласа против тог предлога, али ипак остане у влади (стратегија t_1):

46 Уколико претпоставимо, да су C и T првобитни вето играчи, додавање играча r играчима C и T неће променити величину победничког поља статуса кво $W(C,T)$, односно доћи ће до апсорбције: $W(CRT) = W(C,T)$. Правило апсорбције (*absorption rule*) делује и зато што додавање играча R играчима C и T не утиче на језгро сагласности, док би, рецимо, додавање играча T играчима C и R проширило језгро сагласности са CR на CT . Међутим, уколико постоје трансакциони трошкови – а у политици их је разумно претпоставити – чак и онај додатни, апсорбовани вето играч, може да учини промену статуса кво тежом (Tsebelis, 2002, 29).

	C^+	\rightarrow	T	\rightarrow	C^+	\rightarrow	T	\rightarrow	
C^+ започиње:	1,4	\rightarrow	4,2	\rightarrow	<u>3,3</u>	\rightarrow	2,1	\rightarrow	1,4
			(3,3)		(3,3)		(1,4)		

Даљи ток промене би текао кроз стратешку интеракцију између странака C^+ и R . Странка R би због снаге странке C^+ морала да прихвати позицију $p_R'(5)$, те отуда и предложене измене политике, па би дошло до смањења идеолошке дистанце (која више није $d_2 = p_T - p_C = 5$, већ $d_3 = p_R' - p_C = 0$), Пошто би се идеолошки количник владе променио из $I_2 = 7,5$ у $I_3 = 5$, дошло би до замене $A_3 = |7,5 - 5| = 2,5$. Политика SQ_3 би у таквим условима могла бити усвојена.

Наравно опција коју је T могла да има је и та да изађе из владе и одређене предлоге доминантне странке у влади, које би проценила као корисне, подржи из опозиције. На тај начин би могла да изнивелише политички трошак саме подршке – усвоји жељену политику уз истовремено чување наклоности бирачке базе. Ипак, у раној фази мандата би деловање из опозиције представљало затварање врата за многе предности које чланство у влади пружа, бар када је у питању предлагање политика. У каснијој фази мандата, када би изгледи за утицај на политику из опозиције постали мањи, а значај политичке подршке већи, променила би се и структура матрице исплата – стратегија t_2 би постала исплативија, односно, подстицаји за останак у влади или подршку из опозиције би били слабији.

Гледано у целини, проширена коалиција чији је стожер једна странка са снажном подршком може доста лако да усваја нове предлоге политика, јер је трошак обезбеђивања подршке партнера доста нижи него у случају минималне коалиције.

2.1.5. Промена и мањинска влада

Исто би требало да важи и у случају *мањинске владе*. Одрживост мањинске владе огледа се у томе што је углавном чини странка која, политички гледано, представља најмање лоше решење за оне странке које јој обезбеђују подршку у парламенту. Штавише, мањинске владе имају тенденцију да буду врло стабилне јер вето играч који чини мањинску владу може да запрети оставком у ситуацијама када је свако друго решење – било да су у питању

избори, било да је у питању нова конфигурација владе – горе по оне странке које ту парламентарну подршку обезбеђују (Laver, Shepsle, 1996, 41). Погледајмо приказ 1.4.

Вето играчи		Странка R	
Странка C^+	Стратегије	r_1	r_2
	c_1	(1,4)	(2,2)
	c_2	(4,3)	(3,1)
<p>(x, y) – (исплата за C^+, исплата за R) Стратегија c_1 – мири се са политиком SQ_3 Стратегија c_2 – предлаже нову политику SQ_q Стратегија r_1 – прихвата SQ_q уз наставак подршке Стратегија r_2 – гласа против и отказује подршку подвучено = доминантна стратегија</p>			

Приказ 1.4. Странка која чини мањинску владу изводи политичку промену уз задржавање подршке

Рецимо да је то влада $V_3 = C^+$. Актуелна политика – политика SQ_3 коју је мањинска влада V_3 наследила од претходне владе – подразумева ниже издатке за систем јавног образовања, а странка C^+ сада жели да те издатке повећа, па отуда предлаже измену SQ_q (стратегија c_2). Странка R пристаје на подршку политици SQ_q , обезбеђујући парламентарну подршку мањинској влади C^+ (стратегија r_1), зато што би странка C^+ у случају да R откаже подршку њеној мањинској влади (стратегија r_2) формирала минималну коалицију $V_4 = \{C^+, L\}$ без изласка на изборе (стратегија c_2), која би већим издацима за образовање могла да придода и издвајања за социјалну заштиту. То је свакако мање пожељно решење за R од тога да пређе преко усвајања предлога SQ_q , што можемо да видимо на основу индукције у рикверц:

	C^+	R	C^+	R
C^+ започиње:	1,4	→ 4,3	→ 3,1	→ 2,2 → 1,4
		(4,3)	(3,1)	(1,4)

У таквим околностима странка C^+ би могла да спроводи своју политику и пун мандат уколико не би дошло до драстичнијих промена у погледу подршке јавности. Уколико би, пак, C у међувремену изгубила подршку, отворила би се нека нова могућност.

* * *

Ово су били примери политичке промене која проистиче из *подршке* коју уживају стожери коалиције. Модел смо назвали *модел 'меке' промене* како бисмо потрцтали континуитет доминантне странке или мини коалиције на власти – оног вето играча који промену иницира и спроводи у дело. Доминантна странка (или мини коалиција) остаје на власти и након достизање некратковиде равнотеже у стратешкој интеракцији, а од идеолошке позиције партнера, и његове стратешке процене о политичким изгледима у будућности, зависиће и то да ли долази до обнављања или делимичне супституције коалиционе формације. У свакој од три коалиционе формације које смо испитали – минималној и проширеној коалицији, али и мањинској влади – доминантна странка успева да на основу снажне подршке, као и на основу чисто институционалних фактора попут контрола дневног реда и средишње позиције, промени актуелну политику. Модел промена који ћемо изложити у наставку, пак, нешто је комплекснији, јер треба да демонстрира на који начин странка која не ужива снажну подршку јавности може да изазове промену политике. Тај модел ће укључивати и неке параметре које нисмо користили при моделовању *'меке' промене*.

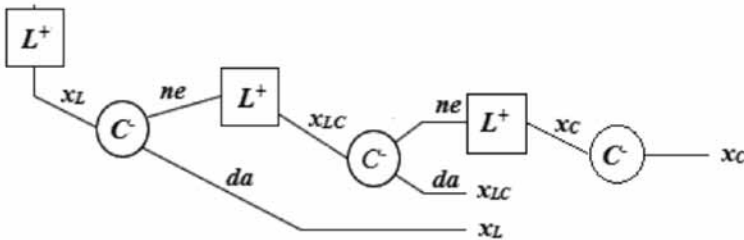
2.2. Модел *'тврде' промене*

Доста су чести примери у којима политичка гарнитура на власти у току свог мандата изгуби подршку, па као последица тога дође до значајног отежавања услова за промену политике. Владе обично имају прилику да искористе институционалне предности које пружа позиција власти (дефинисање дневног реда, избор тренутка за расписивање избора итд.), али са протоком времена маневарски простор постаје све ужи, а могућности за опстанак на позицији све мање. Ипак, постоје специфичне околности, и софистицирани механизми за изазивање политичке промене, који се не заснивају на политичкој подршци, већ *искључиво* на институционалним преимућствима. Презентоваћемо три таква модалитета, у оквири модела политичке промене који називамо модел *'тврде' промене*.

2.2.1 Супституција као последица снаге средишње позиције

Рецимо да је то случај са *минималном коалицијом* $V_y = \{C, R, T\}$ – оном истом владом која је настала као плод неравнотеже у влади V_x . Сумирајући механизам промене која настаје услед те неравнотеже напоменули смо да постоје велики изгледи да у новој коалицији настане нова неравнотежа, и то услед *преимућства средишње позиције*. Претпоставићемо – убедљивије демонстрације ради – да је у међувремену дошло до опадања подршке странкама C и R , а раста подршке екстремним странкама L и T , па сада имамо политички спектар $S = \{L^+, C^-, R^-, T^+\}$. Уколико претпоставимо да странка L^+ , она иста ултра-лево оријентисана опозициона странака, ужива највећу подршку јавности, отвара се (уколико се коалиција V_y не одржи на окупу до краја мандата) могућност за превремене изборе.

Као странка која је флексибилна по питању идеолошке позиције (рекли смо да осцилира у распону од 2,5 до 7,5) – а средишње позиционирана у односу на L^+ и R^- – странка C^- би могла да одлучи да напусти владу V_y и тако изазове превремене изборе. Након избора би коалиција између странака L^+ и C^- постала сасвим изгледна, па отуда и замена политике SQ_y политиком SQ_c , која би подразумевала више издатака за систем јавног образовања и опште здравствене заштите. У том случају би чак процес проговора ишао на руку странци C^- : она би – као средишње позиционирана странка – од странке L^+ могла да захтева много више него странка без средишње позиције, па макар та друга странка уживала и умерену подршку. Рецимо, у процеса формирања владе V_x , када је средишње позиционирана странка R^+ наступала са позиције „узми или остави“, ни странка C^- ни странка R^+ нису имале пуно простора за деловање (C^- због тога што коалиција са L^+ не би могла да обезбеди подршку већине у парламенту, а T^+ због тога што не би могла да оформи ниједну другу коалицију која би јој била идеолошки прихватљива), док сада странка C^- може да иде толико далеко у својим условима за формирање коалиције, да чак захтева и позицију мандатара у наредној влади.

Слика 2.4. Формирање владајуће коалиције на бази снаге коју пружа средишња позиција

Прикажимо овде како би текао процес формирања нове владајуће коалиције $V_c = \{L^+, C\}$. Погледајмо слику 2.4. Распореда x_L представља идеалну расподелу за L^+ , расподела x_{LC} компромисну, а расподела x_C идеалну расподелу за странку C . Видимо да је странка L^+ , као *formateur*, принуђена да одступи од своје идеалне расподеле портфеља x_L , јер је свесна да би C одбила сваку расподелу која не одговара управо расподели x_C – у којој би добила и место мандатара наредне владе.

Као што можемо да приметимо, странка C – *упркос* томе што не ужива подршку јавности, те *упркос* томе што супарничка странка L^+ поседује преимућство контроле дневног реда – успева да усмери политичку промену у оном правцу који највише одговара њеним интересима *искључиво* на основу *средишње позиције* коју заузима на политичком спектру. Она до жељеног циља долази тек благо мењајући своју позицију из $p_{CR}(6,25)$ у $p_C(5)$, тек толико да L^+ има довољно разлога да ту позицију прихвати, прелазећи из $p_L(0)$ у $p_L'(5)$. Идеолошка дистанца између L^+ и C на тај начин бива елиминисаном ($d_5 = p_C - p_L' = 5 - 5 = 0$), те се стварају услови за промену: $A_C = |I_y - I_c| = 1,25$. Политика SQ_C би била усвојена, а јавне потрошња би била усмерена у оном правцу који минимално задовољава интересе странке L^+ (одређени ниво издвајања за систем опште здравствене заштите), а сасвим задовољава интересе странке C (издвајање за систем јавног образовања). Утицај институционалног оквира, који афирмише средишње позициониране странке у вишестраначком систему, у овом случају је и више него приметан.

Све промене политике које смо до сада приказали подразумевале су различите видове буџетских прераспореда у виду свесног (*deliberate*) преусмеравања трошкова из једне области

у другу. Ипак, Цебелис и Чанг (*Chang*) утврдили да осим свесне измене у структури буџета постоји и аутоматска (*automatic*) – и то онда када одређени закон производе такве економске последице које повратно утичу на структуру буџета.⁴⁷ Зато ћемо у наставку испитати могућности промене која проистиче из жеље вето играча да избегну ове аутоматске измене, које – према њиховој процени – могу да доведу до економских проблема, који би повратно утицали на степен подршке који уживају.

2.2.2. Стратегија диференцијације и промена политике

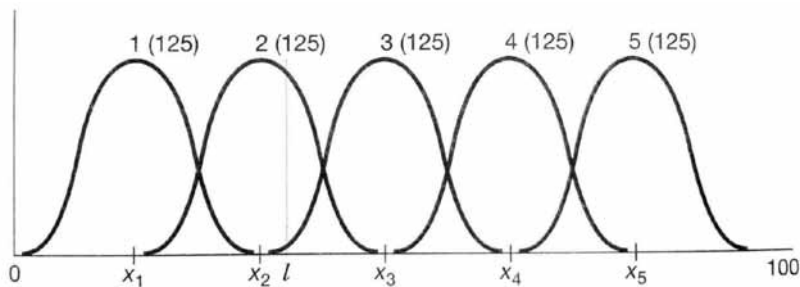
Већ смо напоменули да ћемо осим Цебелисовог дводи-мензионалног модела користити и Даунсов једнодимензионални модел. Сада је прилика да тај модел детаљније експликујемо, што ће бити посебно релевантно за додатно разумевање релевантности и преимућства средишње позиције у политици.

Идеолошки континуум $[0, 100]$, који је развио Ентони Даунс, представља скуп тачака које изражавају удео приватног сектора у економији. Крајње лева тачка на континууму представља „потпуно подруштвљену економију, док десна крања тачка представља економију у потпуности засновану на приватном предузетништву“ (Shepsle, 2010, 112). Политички актери се у овом контексту идеолошки одређују према томе да ли желе да добра и услуге буду пружане од стране владе или од стране приватног сектора.⁴⁸ Даунсова претпоставка је да политичари теже да максимизују број гласова, а да су бирачи заинтересовани

47 Рецимо, неки закони могу да врше утицај на раст незапослености, а касније се то може повратно одразити на структуру буџета. Цебелис уноси одређене контролне варијабле како би изоловао примере свесне измене у буџету од непланираних измена, и долази до закључка да промене у буџету зависе од композиције у влади и идеолошке дистанце између претходне и садашње владе. Цебелис је и за једно и за друго одредио коефицијенте, а обрачун наводи на закључак да се не ради о статистичкој него о каузалној правилности (Tsebelis, 2002, 197). Структура буџета, дакле, има тенденцију замрзавања (*tend to lock*) у већ постојећим облицима уколико су вето играчи који одлучују о алокацији буџетских средстава идеолошки удаљени. Број вето играча и њихова удаљеност своје деловање испољавају и код других макроекономским исхода, попут инфлације, опорезивања и раста. И у том случају се промене збивају само у случају постојања малог броја идеолошки блиских играча.

48 Сваку *SQ* политику коју смо представили током моделовања приказали смо као пример конкретне прерасподеле буџетских средстава за различите области јавних политика, па отуда сваку у вредносном смислу можемо лоцирати на некој од тачака на идеолошком континууму Даунсовог модела.

за квалитет јавних политика. Идеолошка позиција сваког бирача се представља неком *идеалном тачком* на континууму, а све тачке лево и десно од ње представљају опадајуће вредности у односу на ту идеалну преференцију. Поједностављења ради, на тачкама континуума могу да се представе и сетови бирача. На слици 2.5. видимо један такав приказ:

Слика 2.5. Демонстрација Даунсове теорије средњег бирача

На основу оваквих идентификација бирача, политичке странке бирају одређене позиције на лево-десно континууму. Поставља се питање коју ће позицију заузети десно оријентисана странка P , ако лево оријентисана L заузима позицију L , приказану на слици? Пошто је Даунсова претпоставка да ће сваки бирач гласати за ону од те две странке чија је позиција најближа његовој идеалној позицији,⁴⁹ одговор да би „кандидат R требало да се приљуби бесконачно близу уз десну страну позиције кандидата L “ (Shepsle, 2010, 115). Пошто се позиција L налази на левој страни од средишње тачке (*midpoint*) на слици 2.5., странка R би однела више од половине гласова из сетова бирача – у овом случају 375. Познајући такву логику, L би као одговор на то заузела позицију средњег бирача, позицију x_3 , што објашњава *центрипеталну тенденцију* у политици.⁵⁰

49 „За сваку од две позиције кандидата, рецимо, α и β на континууму $[0, 100]$, где је α лево од β , средишња тачка је $(\alpha + \beta)/2$. Кандидат који је лоциран у тачки α добија све гласове оних гласача чија је идеална тачка лево од средишње тачке, док кандидат чија је позиција β добија гласове оних бирача чија је идеална позиција десно од средишње тачке. Бирачи позиционирани у самој средишњој тачки су индиферентни у односу на оба кандидата, (...) па ови бирачи бацају новчић који одређује победника“ (Shepsle, 2010, 115).

50 Центрипетална тенденција је доказивана и мултидимензионалним моделима. Чарсл Плот (*Charls Plott*) је развио теорему (*Plott's Theorem*) којом се генерализују закључци Блекове теорије средњег бирача (*Black's Median-Voter Theorem*) и на вишедимензионалне моделе, мада не на све случајеве, јер уко-

Међутим, као што и претпостављамо приликом моделовања политичких промена, не дешава се нужно да све странке конвергирају ка центру. Историја позиционирања, као и број вето играча на идеолошком континууму, утичу на свако појединачно позиционирање. Вратимо се за тренутак на претходни случај, случај супституције минималне коалиције V_y коалицијом V_c . Тај пример се у контексту Даунсовог модела може објаснити као израз вештог позиционирања странке C између странака L^+ и R^+ , што јој је донело изузетно јаку преговарачку моћ и континуитет у власти.⁵¹

Претпоставимо сада да се $V_c = \{L^+, C\}$ пред крај свог мандата суочава са проблемом аутоматске измене у структури буџета, која прети да угрози економску стабилност земље; осим акумулиране потрошње, коју је минимална коалиција V_c наследила из периода претходних влада, V_c је усвајањем политике SQ_c – којом је значајно увећана јавна потрошња у домену јавног образовања и здравствене заштите – допринела додатној ескалацији проблема, односно, оштром нарастању дефицита. Да би се јавне финансије стабилизовале, сада су потребне изузетно оштре мере штедње, које подржава само непопуларна странка T^+ , чија је позиција $p_T(10)$. Претпоставићемо и то да се подршка странкама у влади у датом тренутку променила, па је $V_c = \{L^-, C^+\}$. Обе странке су свесне да су фискална прилагођавања након избора неопходна, али отворено заступање смањења потрошње би за њих представљало политичку пропаст: странка L^- је већ била направила огроман компромис померајући се под притиском странке C са позиције $p_L(0)$ на $p_L'(5)$, па би је свако даље померање удесно коштало опстанка, док странка C^+ – баш као ни опозициона R^- – пред наредне изборе не би смела да иде десније од позиције $p_C(7,5)$, јер би у противном почела да губи подршку. Такозвана технологија обавезивања (*commitment technology*) принуђује странке L^- и C^+ да остану на својим позицијама (Shepsle, 2010, 120).

У таквој ситуацији позиција странке T^+ постаје врло занимљива. Она нема подршку јавности, али је једина странка која би могла *отворено* да подржи усвајање мера за смањење буџетског

лико није испуњен услов радијалне симетрије (*radial symmetry*), долази до цикличности (Shepsle, 2010, 108).

51 Шепсл наводи да искусни политички актери не морају бити „насамарени“ на овакав начин, да постоје одређене локације на континууму које представљају тачке одвраћања трећег играча (*entry-deterrence*) од заузимања позиције између две постојеће странке: позиционирањем довољно близу једна друге, странка R и L могу да спрече попуњавање простора између њих новим играчем C (Shepsle, 2010, 119).

дефицита. Иако на позицији $p_T(10)$ и без велике подршке, ова странка – парадоксално – постаје утицајан вето играч, који би у стратешкој интеракцији са странкама C^+ и R могао да рачуна не само на пуко партиципирање у влади, већ и на јаке портфеље. Са подршком коју имају, странке C^+ и R би могле самостално да оформе нову владу, међутим, у том случају би морале да самостално спроведу и реформе које су директно усмерене против њихових традиционалних бирача, што би се трајно одразило на њихову политичку подршку. Испоставља се да је за ове странке једини начин за партиципирање у власти употреба *манипулације* – улазак у коалицију са странком T и усвајање њене идеалне политике SQ_p , али под изговором о њеној нужности или прекој потреби. То су оне прилике када политичари морају да се послуже „уметношћу дизајнирања ситуација“ – херестетиком (*herestetic*).⁵²

Шепсл појашњава да „херестетички маневри омогућавају да се нешто представи другачијим него што стварно јесте“ (Shepsle, 2010, 180). Странке C^+ и R би, рецимо, могле да представе одлуку о уласку у коалицију са T као неопходност која произилази из потребе за што ширим консензусом по питању захтевнијих економских реформи. Са друге стране, ове странке би једнако рачунале и на ефекте кратког памћења и продужавања временских хоризоната (ефективни изрази *Услови 2*), те отуда на могућност да спроведене реформе дају резултате до краја мандата нове владе.

Прикажимо сада како би након избора текли преговори о формирању нове владе. C обзиром на степен уживане подршке, странка C^+ би добила прилику да састави већину (C^+ је *formateur*), па отуда претпостављамо да она мора прва да изађе са одређеном понудом пред потенцијалне коалиционе партнере, што у датим околностима и не представља тако пријатан задатак. (То је доста контраинтуитивна ситуација у поређењу са стандардним, ситуацијама у којима право повлачења првог потеза представља својеврсну предност, а никако баласт). Уколико би C^+ морала да начини први потез, преговори о формирању нове коалиције би се

52 *Херестетика* је термин који је сковао Вилијем Рикер (*William Riker*) у свом делу *Уметност политичке манипулације*, комбинујући грчке еквиваленте речи „бирање“ (*choosing*) и „изабирање“ (*electing*). Он тврди да само посебно надарени политичари могу да изађу на крај са ситуацијама које захтевају политичку манипулацију. Ипак, политичари у пракси обично тек редефинишу ситуацију, пре него да је грубо кривотворе; некада се служе тек простом реториком, а некада производњом питања, проблема (Shepsle, 2010, 173–183).

одвијали на линији C^+ и T^- (странка R због ефекта апсорбције не учествује у преговорима)⁵³. Погледајмо приказ 1.5.

Вето играчи	Странка T		
	Стратегије	t_1	t_2
Странка C^+	c_1	(1,1)	(2,3)
	c_2	(3,2)	(4,4)

(x,y) – (исплата за C^+ , исплата за T)
 Стратегија c_1 – не делује
 Стратегија c_2 – предлаже коалицију B_u
 Стратегија t_1 – прихвата без додатних захтева
 Стратегија t_2 – прихвата и тражи министарство финансија
 подвучено = доминантна стратегија

Приказ 1.5. Извођење промене на основу употребе херестетике – политичких маневара

Полазишна тачка је исход (1, 1), и лоцирана је у временском интерегнуму између окончања мандата претходне и тренутка ступања на снагу нове владе (период након избора), где SQ_c представља актуелну политику – политику високе јавне потрошње, која је настала за време мандата V_c . Херестетички маневар странке C^+ би се огледао у томе да странци T^- јавно понуди учешће у влади (стратегија c_1), са образложењем да је то начин да све странке поделе одговорност за доношење важних политичких одлука, да странка T^- на такву понуду реагује било прихватањем понуде без постављања посебних услова за учешће у влади (стратегија t_1), било постављањем услова да јој се додели управљање над ресором министарства финансија (стратегија t_2). С обзиром да T^- зна да ће странка C^+ такав услов оберучке прихватити (подсетимо се, странке C^+ и R су у очајној потрази за оним партнером којем би могле да увале врућ кромпир управљања финансијама, што, пак, из перспективе принципијелне ултра-десне T^- уопште и не представља врућ кромпир, већ чисту премију):

53 Што никако не значи да „припрема терена“ за финални чин манипулације не би подразумевала да странка C^+ најпре разговара са странком R и понуди јој учешће у влади, где би и једна и друга странка – савршено свесне последица формирања владе без осталих политичких партнера – констатовале да постоји потреба за стварањем што шире коалиције, те би у том смислу у даљим преговорима са T^- , странка C^+ у неку руку представљала вето играча који је уједно и агент странке R .

	C^+		R		C^+		R
C^+ започиње:	1,1	→	3,2	→	<u>4,4</u>	→	2,3 → 1,1
			(4,4)		(4,4)		(2,3)

Исход ће бити формирање владе $V_t = \{C^+, R, T\}$, брисање идеолошке дистанце ($d_t = 0$), отварање могућности за промену и напослету усвајање политике SQ_t – политике оштрог смањења јавне потрошње и ослањања на тржишну утакмицу као решење за стабилизацију јавних финансија. То је најбољи исход за сваку од три странке у коалицији: све је боље од останка на статусу кво, који би са погоршањем економских услова повукао странке C^+ и R у политички понор, а странку T коштао можда и историјске прилике за преузимање контроле над економском политиком земље.⁵⁴

Овакав развој догађаја чист је пример тога да чак и потпуно одсуство подршке под одређеним институционалним условима – а уз садејство специфичних макроекономских кретања – може да генерише политичку промену. У наредном, последњем случају који ћемо представити, позабавићемо се променом која такође не зависи од преимућства политичке подршке, али зависи од могућности увођења екстерног вето играча у игру, као савезника.

2.2.3. Стратегија обавезивања уз помоћ екстерног вето играча

Претходни пример је приказивао како странке које су суочене са тешким економским проблемима користе шансу за промену већ у првој половини мандата. Претпоставимо да су неке странке у иницијалној влади $V_t = \{C^+, R, T\}$ на половини мандата почеле да губе на подршци, па је дошло до измене у валенцама коалиционе формације. Странка C^+ је изгубила већи део бирача и сада представља странку са јако малом подршком – C^- ; странка T је привукла пажњу одређеног броја нових бирача па је сада T , а

⁵⁴ Као странци на крајњем десном полу идеолошког спектра, странци T сви проблеми у вези са незадовољством бирача током покретања реформи у првој половини мандата делују безначајно, јер њена подршка не зависи од средњег бирача. Са друге стране, странке C^+ и R рачунају – као уосталом и сама странка T – на ефекте продужавања временских хоризоната, односно, ефекте реформи на средњи рок (до пред крај мандата), што би странку C^+ спасило понора (сводећи је тек на C), а странку T потенцијално довело до T , или чак T^+ .

странка R се повукла у опозицију, настављајући да пружа подршку сада већ мањинској влади $Vt' = \{ C, T \}$. Странка T , која контролише ресор финансија, започела је већ на почетку мандата низ реформи, али она сада руководи економском политиком реконструисане, мањинске владе, која се налази у другој половини мандата, и то у условима у којима подршка мањинској влади зависи од опозиционе странке R . Усвајање битних закона у парламенту је отежано, а чак је и подршка од стране странке C у одређеним сегментима врло резервисана. Странка T сада разматра могућности за пласирање нове политике SQ_t' , а за то јој је потребан макар још један савезник. Тог савезника странка T може да нађе споља, изван самог политичког система – и то у Међународном монетарном фонду ($ММФ$).

Вето играчи	Странка C		
	Стратегије	c_1	c_2
Странка T^+	t_1	(1,4)	(2,3)
	t_2	(4,2)	(3,1)

(x, y) – (исплата за C^+ , исплата за T)
 Стратегија t_1 – не делује
 Стратегија t_2 – мири се с политиком SQ_t
 Стратегија c_1 – предлаже политику SQ_t
 Стратегија c_2 – прихвата предлог SQ_t
 подвучено = доминантна стратегија

Приказ 1.6. Извођење промене уз помоћ екстерног вето играча

У свом тексту „Зашто владе и $ММФ$ склапају споразуме?“ (*Why Do Governments and IMF Enter into Agreements?*) Џејмс Вриланд (*James Vreeland*) износи читав низ примера у којима владе склапају споразум са $ММФ$ -ом како би извршиле притисак на опозицију или умањиле утицај опозиције у стратешкој интеракцији. Вриланд цитира Патнама (*Putnam*): „међународни преговори омогућавају лидерима влада да спроведу оно за шта немају довољно моћи на унутрашњем плану“ (Vreeland, 2003, 322). Уобичајно мишљење је да владе склапају аранжмане са $ММФ$ -ом како би „избалансирали буџет, ојачале или даље развиле своје резерве“, али Вриланд примећује да владе често склапају споразуме и како би прогурале непопуларне реформе“, што представља феномен који Гуревич (*Gourevitch*) назива *другом обрнутом представом* (*second image*

reversed). Уколико би странка T још у току преговора о формирању иницијалне владе V_t издејствовала склопање аранжмана са $ММФ$,⁵⁵ могућности њеног утицаја на одлуке странака C и R би биле веће, како у минималној коалицији, тако и касније у мањинској влади V_t' . Наиме, странка T би могла да искористи политику условљавања $ММФ$ (*IMF conditionality*) као средство притиска на C и R – јер се од потписница споразума захтева испуњавање различитих услова у погледу вођења фискалне политике како би трансхе зајма биле активирани. У случају да нека од странака одбије да подржи политику SQ_t' , странка T би могла да их оптужи за изазивање макроекономске нестабилности и слање негативних сигнала привреди.⁵⁶ Претпоставимо да се странка C противи промени SQ_t' . Погледајмо приказ 1.6.

Иницијални исход – исход из којег почиње игра – је исход (1, 4). На предлог странке T да се усвоји SQ_t' (стратегија t_2), странка C може да одговори прихватањем (стратегија c_1) или одбијањем (стратегија c_2), али би у случају одбијања T оптужила странку C за потенцијално изазивање макроекономске нестабилности, будући да су услови аранжмана са $ММФ$ -ом тако дефинисани да иду у прилог захтевима странке T да се усвоји нова политика. У страху од политичких последица одбијања предложене политике SQ_t' , странка C би је ипак прихватила (исход t_2c_1):

	T	C	T	C	
T започиње:	1,4	→ 4,2	→ 3,1	→ 2,3	→ 1,4
		(4,2)	(3,1)	(1,4)	

* * *

Излагањем модела 'тврде' промене показали смо да политичка подршка не мора да буде детерминишући фактор политичке промене. Странке које иницирају промену могу наићи на различите препреке, али те препреке не морају да буду непремостиве. У ситуацијама које смо представили средишња

55 Тајминг је, као што видимо, и у овом случају изузетно важан. Што раније се споразум уговори и потпише – то је већа шанса да се тешке реформе спроведу до краја мандата. У неку руку, склапање аранжмана са $ММФ$ -ом представља додатно продужавање временских хоризоната у политици.

56 Инвеститори често процењују сигурност свог улагања према томе да ли нека држава има склопљен аранжман са $ММФ$ -ом или нема.

позиција странке може значајно да определи исход стратешке интеракције, док специфичне макроекономске околности могу да учине позицију неких странака врло моћним, макар оне биле без подршке јавности или сасвим екстремних идеолошких орездељења. Најзад, могућности укључивања екстерних вето играча могу значајно да утичу и на трансформацију утицаја који институционални оквир има на иницирање и усвајање нових политика.

Закључак

Циљ овог рада био је да мапирамо најкарактеристичније модалитете политичке промене у вишестраначком систему, те да разумемо њихову природу. Развили смо два генерална модела промене, а при демонстрирању сваког од та два модела смо утврдили и њихове разлике.

Прву врсту промене смо окарактерисали као *'меку'* зато што се она изводи из *политичке подршке бирача* стожерној странци у влади: доминантна странка пред крај свог мандата трага за начинима за побољшање властите позиције и промену политике. У првом случају доминанта странка користи контролу дневног реда као окидач за политичку промену, а затим и подршку бирача и средишњу позицију за формирање што боље преговарачке позиције – доводећи тако своје конкуренте пред свршен чин. Нешто слично се дешава и у случају делимичне супституције владајуће коалиције, док већ у случају минималне коалиције са више од два члана – у којој је подршка равномерно дистрибуирана – запажамо потешкоће, што због самог изостанка снажне подршке, што због бројчаног стандарда. У таквим случајевима склапање савеза постај једини излаз. На основу стварања мини коалиције – *де факто*, концентрације политичке подршке – постаје могуће и усмеравање промене.

Политичка подршка очигледно представља *нужан*, али не и *довољан* услов промене када су у питању странке које гравирају ка центру. Тај довољан услов представља *средишња позиција*; у случају мањинске владе смо запазили сву снагу средње странке која ужива подршку.

Закључујемо отуда да политичка подршка стожерној странци (или мини коалицији) у влади представља први узрок промене политике у вишестраначком систему, а да тај први, *егзогени* окидач у највећем броју случајева мора да добија појачање у виду предности средишње позиције, *ендогеног* параметра политичке промене. Једини изузетак јесте ситуација у којој одређена странка има тако велику подршку да може да уцењује партнере у проширеној коалицији. (Тај случај бисмо могли да означимо као ванредан случај у вишестраначком систему.)

Међутим, постоје прилике када нека од екстремних странака ужива велику подршку, а средишња малу или никакву, па опет средишње позиционирана странка односи превагу у погледу усмеравања политичке промене. То нас наводи на закључак да средишња позиција ипак представља *примарну* категорију политичке промене, а политичка подршка *секундарну* (у случају екстремних странака подршка не значи пуно у преговорима о формирању владе или усвајању одређене политике).

Ипак, екстремна странка може добити на тежини у ванредним околностима, у ситуацијама такозваних егзогених шокова, који немају везе са екстремно високом подршком, већ са крупним економским променама и аутоматским трансформацијама у буџету. Током излагања модела 'тврде' промене, запазили смо да услед технологије обавезивања у условима егзогеног шока настају ситуације када екстремна странка, парадоксално – макар била и сасвим без подршке – може постати стожерна странка у влади. То је у нашем случају била ултра-десна политичка странка, која је једина имала интерес да настави са доследним инсистирањем на својој властитој позицији ниже јавне потрошње. Поврх свега, како би успела да раст или континуитет промене, екстремна странка понекад може да укључи у игру екстерног вето играча, као подршку у сучељавању са политичким конкурентима, мењајући на тај начин карактер самог политичког система.

Са излагањем најкарактеристичнијих типова 'меке' и 'тврде' промене, сумирали смо различите идеалтипске механизме нестанка и настанка специфичних коалиционих формација – идентификовали смо не тако велики број потенцијалних начина на које могу да настану политичке промене, али смо, ипак, већ на основу њих идентификовали неке од кључних детерминанти

политичке промена у вишестраначком систему, утврдили њихов релативни значај и карактер.

Литература

Brams, Steven J. (1994), *Theory of Moves*, Cambridge University Press, New York

Tsebelis, George (1999), Veto Players and Law Production in Parliamentary Democracies: An Empirical Analysis, In: *American Political Science Review*, Vol 93, No. 3

Tsebelis, George (2002), *Veto Players: How Political Institutions Work*, Princeton University Press, New Jersey

Elster, Jon (2007), *Explaining Social Behavior: More Nuts and Bolts for the Social Sciences*, Cambridge University Press, New York

Kahneman, Daniel (2011), *Thinking, Fast and Slow*, Farrar, Straus and Giroux, New York

Kaplan, Joshua (1964), Game Theory and the Study of Social Behavior: An Introductory Exposition, In: M. Shubik, *Game Theory and Related Approaches to Social Behavior*, John Wiley & Sons, New York, 1964

Laver, Michael, Kenneth Shepsle (1996), *Making and Breaking Governments: Cabinets and Legislatures in Parliamentary Democracies*, Cambridge University Press, New York

Mises, Ludwig (1998), *Human Action: A Treatise on Economics*, Ludwig von Mises Institute, Auburn, Alabama

Neumann, John, Oscar Morgenstein (1964), The Approach of Game Theory, In: M. Shubik, *Game Theory and Related Approaches to Social Behavior*, John Wiley & Sons, New York, 1964

Shepsle, Kenneth (2010), *Analysing Politics: Rationality, Behavior, and Institutions*, W.W. Norton & Company, New York

Weingast, Barry R. (2003), Rational-Choice Institutionalism, In: I. Katznelson, H.V. Milner, *Political Science: State of the Discipline*, Section 4, Studying Politics, W.W. Norton & Company, New York

Ђорђе Трикош

POSSIBILITIES FOR CHANGE
OF POLITICS IN MULTI-PARTY
SYSTEM

Summary

Institutional constraints of the multi-party system tend to limit feasible political changes to the certain extent. That is a general conclusion of the veto players theory provided by George Tsebelis: greater the number of veto players and higher the distance among them, greater the stability of public policy. Nevertheless, the structural tendency of policy stabilization in multi-party system could be overcome under specific socio-economic conditions in which strategic interaction is being held. Considering all insights provided by the theory of veto players this paper elaborates on possible strategies of political change in multi-party regimes based on both prospective exogenous and endogenous stimuli – the very parameters that theory of veto players does not cover. In various political constellations – minimal coalition, oversized coalition or minimal government – rational political actors can rely upon specific exogenous factors, such as public support, or use characteristic institutional advantages, such as agenda setting power or central position, in order to induce political change. A particular veto player can also count on certain economic consequences of institutions or ones power to introduce new veto players as an opportunity for policy alteration. The main conclusion of this work is the primacy of the central position of the veto player for the feasibility of political change. Other factors can also induce or mediate political change, but only in rare occasions they do not require interference of the central position for the change to take place.

Key words: policy change, strategic interaction, rationality, public support, central position

* Овај рад је примљен 04. фебруара 2015. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 20. марта 2015. године.

